

Universiteit Utrecht

THUIS IN EEN ANDER LAND

Een comparatief onderzoek naar het proces van 'home-making' onder migranten met verblijfsvergunning en onuitzetbare asielzoekers in Nederland

Bachelorthesis Culturele Antropologie
Door Sophie Loonen & Stephanie de Vries

THUIS IN EEN ANDER LAND

Een comparatief onderzoek naar het proces van 'home-making' onder migranten met verblijfsvergunning en onuitzetbare asielzoekers in Nederland

Bachelorthesis Culturele Antropologie 2012/2013

Door: Sophie Loonen
Studentnummer: 3488322
E-mail: S.M.Loonen@Students.uu.nl

Stephanie de Vries
Studentnummer: 3721353
E-mail: S.P.DeVries@Students.uu.nl

Instelling: Universiteit Utrecht
Begeleidster: Nienke Muurling
Datum: 28 juni 2013

*This is the day
you realize
how easily the thread
is broken
between this world
and the next*

*and I found myself
sitting up
in the quiet pathway
of light,*

*the tawny
close grained cedar
burning round
me like fire
and all the angels of this house
heaven ascending
through the first
roof of light
the sun has made.*

*This is the bright home
in which I live,
this is where
I ask
my friends
to come,
this is where I want
to love all the things
it has taken me so long
to learn to love.*

*This is the temple
of my adult aloneness
and I belong
to that aloneness
as I belong to my life.*

*There is no house
like the house of belonging.*

Uit:

The House of Belonging - David Whyte

INHOUDSOPGAVE

VOORWOORD	4
INLEIDING	5
1. EEN ANTROPOLOGISCHE BENADERING VAN HOME & BELONGING IN EEN TRANSNATIONALE CONTEXT	9
1.1 DE ANTROPOLOGIE VAN <i>BELONGING</i>	9
1.2 IDENTITEIT: ELEMENTAIR VOOR <i>BELONGING</i>	13
1.3 THEORIE VAN TRANSNATIONALISME	16
2. CONTEXT	18
2.1 DE NEDERLANDSE SAMENLEVING	18
2.2 MOGELIJKHEDEN VAN MIGRANTEN IN NEDERLAND	20
3. HOME-MAKING VAN MIGRANTEN MET VERBLIJFSVERGUNNING IN VERGELIJKEND PERSPECTIEF	22
3.1 "HIER BEN IK EEN TURK, DAAR BEN IK DILEK"	23
3.2 "TERUG NAAR BOSNIË? NEE. IK BEN EEN NEDERLANDER."	24
3.3 VERSCHILLEN IN OVEREENKOMST	25
3.3.1 TOEGESCHREVEN STATUS	25
3.3.2 CONFLICTERENDE IDENTITEIT: FEIT OF FICTIE?	26
3.3.3 NIVEAUS VAN BELONGING	29
3.3.4 TRANSNATIONALE INVLOED OP BELONGING EN IDENTITEIT	30
3.4 FORMULE VOOR HOME-MAKING	34
4. PROTEST ALS INTERMEDIATE INVULLING VAN IDENTITEIT EN HOME & BELONGING ..	35
4.1 INTRODUCTIE	35
4.2 WIJ ZIJN 'ONUITZETBAAR'	36
4.3 SLAPEN IN EEN KOUDE KERK: DE KERK ALS SYMBOOL VAN UITSLUITING	38
4.4 "HOME IS THE HOPE": AGENCY BINNEN DE KERK	40
4.5 "HET RECHT OP BESTAAN"	41
4.6 "WIJ EISEN EEN MENSWAARDIG BESTAAN"	43
4.7 "CHONI BASHI?"	45
4.8 "I HAVE A HOME WITH MY GROUP"	47
5. DISCUSSIE EN CONCLUSIE	49
5.1 BELANGRIJKSTE BEVINDINGEN	49
5.2 CONCLUSIE	54
5.3 AANBEVELINGEN	55
LITERATUUR	57

VOORWOORD

Voorafgaand aan deze scriptie, is het aan ons om een woord van dank uit te spreken voor hen die ons in de creatie van dit werk geholpen hebben. Zonder bemoedigende woorden, nimmer aflatende steun en vertrouwen in ons kunnen van een aantal bijzondere mensen, zou onze inspanning geen vruchten afgeworpen hebben.

Uiteraard zijn wij onze informanten, zonder wiens hulp wij onmogelijk relevante data verzameld hadden voor deze scriptie, in het bijzonder erg dankbaar. Wij danken hen voor hun bereidwilligheid om ons te woord te staan en voor hun hulp bij de kennismaking met het veld. Het is zeker niet altijd gemakkelijk geweest ons hierbij op ons gemak te voelen, maar uiteindelijk zijn alle touwtjes aan elkaar geknoopt en zijn wij een mooie levenservaring rijker.

Ook zijn wij diegenen die ons met de informanten in contact hebben gebracht enorm dankbaar. Zonder hun hulp hadden wij sommige waardevolle contacten niet kunnen leggen. In het bijzonder danken wij hiervoor Leonard Joosten, Els van Kemenade, Ans Sauer en Toos Sauer.

Op persoonlijk gebied zijn wij een aantal mensen ook zeer erkentelijk. Wij danken onze familie en vrienden, waarbij onze ouders extra dank verdienen voor hun bemoedigende woorden en hulp bij het oeverloos overlezen van onze stukken om over het hoofd geziene foutjes op te merken. Ook konden wij, op momenten dat we door de bomen het bos niet meer zagen, altijd terecht bij onze respectievelijke wederhelften voor bemoedigende woorden. Menige twijfel en onzekerheid is door hen weggenomen door hun onvoorwaardelijke liefde en steun.

Een speciaal woord van dank is uiteraard op zijn plaats voor onze scriptiebegeleidster Nienke Muurling. Zij is in dit proces onze absolute steun en toeverlaat geweest wanneer wij het niet meer zagen zitten. Meermaals heeft ze ons weer op het juiste spoor gebracht en altijd konden we terecht voor advies. Mede door haar rustgevende begeleiding en soms, daar waar nodig, doortastende aanpak, is het ons gelukt deze thesis aan u voor te kunnen leggen. Wij zijn ontzettend trots en blij dat wij doorgezet hebben en hier voor u ligt het resultaat van onze inspanningen.

INLEIDING

“Alle individuen hebben min of meer dezelfde behoeften en aspiraties, en [willen] in dezelfde contreien participeren. Het is van belang een onderscheid te maken tussen het onvermogen om te participeren enerzijds en het blokkeren dan wel ontmoedigen van de participatie anderzijds” (Gowricharn 2001:9). Uit dit citaat blijkt dat mensen een intrinsieke behoefte hebben aan insluiting binnen een gemeenschap. Voor migranten die zich in een nieuwe leefomgeving bevinden na hun migratie is dit gevoel van ergens thuishoren zeker zo belangrijk. Echter blijkt het bereiken van insluiting in de dominante groep van hun nieuwe leefomgeving voor hen in de praktijk vaak lastig. Termen als in- en uitsluiting zijn elkaars tegenpolen (Gowricharn 2001:9). De termen suggereren dan ook dat de begrippen elkaar uitsluiten. Dit hoeft echter niet zo te zijn. Een mate van onvolledige acceptatie, welke in de praktijk lijkt op uitsluiting, is tot op zekere hoogte echter een bepaalde vorm van insluiting. Dit middengebied tussen de ‘zuivere’ conceptuele polen valt vaak buiten beeld (Gowricharn 2001:9), terwijl in dit gebied juist verschillende nuances en combinaties van in- en uitsluiting voorkomen. Deze nuances en verschillende vormen van in- en uitsluiting zullen de revue passeren in deze thesis.

Een groot onderscheid wat bij het proces van in- en uitsluiting in kaart gebracht moet worden, is te vinden in de mogelijkheden die de migranten geboden worden. In Nederland heerst een maatschappelijk klimaat waarin migranten als beeldnegatief (van de autochtone bevolking) worden geëtaleerd en in dit klimaat winnen diverse vormen van uitsluiting aan legitimiteit (Gowricharn 2001:44). Migranten worden gezien in termen van afwijkingen van een ‘Hollands mensbeeld’, waarbij er spanning ontstaat tussen het vooronderstelde individualisme van de ontvangende samenleving en de veelal groepsgeoriënteerde migranten (Gowricharn 2001:43). Manieren van uitsluiting in de vorm van racisme en de miskennis van de eigenheid van migranten krijgen onvoldoende aandacht, waarbij ook opvallend is dat de perspectieven van de groepen die bij het minderhedendiscours bedoeld worden nauwelijks een plaats krijgen (Gowricharn 2001:43). In dit heersende klimaat in Nederland, waarbij migranten uitgesloten worden van hun nieuwe leefomgeving, dienen zij een thuis voor zichzelf te creëren. Wij zijn geïnteresseerd in de wijze waarop dit proces van *home-making* zich manifesteert bij migranten in Nederland. Het proces van *home-making* veronderstelt het creëren van een thuis op verschillende manieren. Allereerst valt het begrip letterlijk uit te leggen, door te stellen dat het creëren van een thuis zich manifesteert in het realiseren van een

tastbaar dak boven je hoofd. Daarnaast is *home-making* een concept wat een bepaald gevoel van ergens ‘thuis’ zijn impliceert. Het maken van een thuis valt ook uit te drukken in gevoelens van ergens thuishoren. In deze thesis zullen wij verwoorden hoe dit proces van *home-making* plaatsvindt bij migranten in Nederland.

Door wereldwijde interconnectiviteit en goedkope, efficiënte transportmiddelen neemt migratie steeds meer toe. Ook wordt het door de toename en verbetering van communicatie- en transportmiddelen steeds makkelijker voor migranten om het contact met het land van herkomst te onderhouden. Deze transnationale verbondenheid leidt tot veel discussie. Kan een migrant wel onderdeel worden van een samenleving wanneer hij of zij zich verbonden blijft voelen met zijn of haar herkomstland (Bauböck & Faist 2010)? Dit gedachtegoed staat ook sterk in relatie tot identiteit. Het opbouwen van grenzen en het definiëren van het ‘zelf’ staat altijd in relatie tot de ‘ander’. Identiteitsconstructie ontstijgt echter de geografische lokaliteit bij migranten en hun transnationale verbondenheid.

In deze thesis richten wij ons op het proces van *home-making* van migranten in Nederland. We voeren een comparatief onderzoek uit, waarbij we ons richten op twee verschillende groepen migranten, respectievelijk migranten met verblijfsvergunning en onuitzetbare asielzoekers in Nederland. Het onderzoek naar migranten met verblijfsvergunning vond plaats op diverse plekken in Tilburg en het onderzoek naar onuitzetbare asielzoekers bevond zich in de vluchtkerk in Den Haag. Deze twee verschillende groepen zijn binnen een geheel andere context van migratie naar Nederland gekomen. Deze context heeft een grote invloed op de verschillende posities die zij binnen de Nederlandse samenleving toebedeeld krijgen en innemen. Een belangrijk verschil is dat de ene groep wel bestaansrecht heeft in Nederland en de andere niet. Wij onderzoeken hoe dit het proces van *home-making* bij deze twee groepen beïnvloedt en wat dit voor hen betekent. Een comparatief onderzoek tussen deze twee groepen leek ons om deze reden interessant. Hierbij kijken wij ook naar de gevoelens van *belonging* die door onze onderzoekspopulaties ervaren worden, waarbij we aandacht besteden aan de manier waarop onze onderzoekspopulaties zich identificeren met anderen – op individueel vlak en in sociaal-cultureel groepsverband – in Nederland. Transnationale verbondenheid met het herkomstland speelt hierbij een cruciale rol, daarom hebben we ook het concept van transnationalisme meegenomen in ons onderzoek. Om het vraagstuk over de invloed van contextuele omstandigheden op het proces van *home-making* te kunnen beantwoorden, hebben wij uiteindelijk de volgende onderzoeksvraag geformuleerd:

Wat zijn verschillen en overeenkomsten tussen het proces van home-making en gevoelens van belonging van migranten met verblijfsvergunning en onuitzetbare asielzoekers in Nederland?

Deze vraag plaatsen we in een theoretisch kader rondom concepten als *belonging*, identiteit en transnationalisme waarmee we hopen bij te dragen aan theorievorming omtrent het proces van *home-making* in relatie tot deze concepten. We stellen ons hierbij als doel de theorie verder te brengen door te zorgen voor bredere empirische onderbouwing aan de hand van de resultaten van ons veldwerk. Dit hopen wij te bereiken door een perspectief van onderaf te bieden, door de ervaringen en belevingen van migranten in Nederland in kaart te brengen. Wij proberen niet de gehele structuur van *home-making* in kaart te brengen, we proberen juist een kijkje in de keuken te geven door een *bottom-up* perspectief van de situatie te bieden. Ons onderzoek heeft hopelijk echter de grootste bijdrage op maatschappelijk vlak. De Nederlandse multiculturele samenleving kent veel (sub)culturen die gemoedelijk samen moeten leven. Nu er de afgelopen jaren ook een duidelijke politieke verschuiving lijkt plaats te vinden ten opzichte van migranten, is het wellicht interessanter dan ooit om onderzoek uit te voeren in dit gebied. Wij vragen ons af of het uitsluitende politieke klimaat van Nederland invloed uitoefent op het proces van *home-making* van migranten in Nederland. Hierbij vinden wij het belangrijk om de perspectieven en ervaringen van migranten te beschrijven, waarmee we hopen een ander licht op de zaak te werpen door migranten met verblijfsvergunning en onuitzetbare asielzoekers zelf een stem te geven.

Ons onderzoek heeft vooral een beschrijvend karakter, aangezien het zich richt op het beschrijven van verschillen en overeenkomsten in processen van *home-making*, waarbij we middels een comparatieve analyse tussen twee onderzoeksgroepen trachten te verklaren op welke manieren deze groepen een thuis maken in Nederland. Vanuit dit beschrijvende perspectief proberen wij de verschillende en overeenkomende processen van *home-making* bij deze groepen in kaart te brengen en vooral zullen wij ook proberen om deze te begrijpen. Het vergelijkende element van ons onderzoek biedt hierin inzicht.

We zijn in ons onderzoek in het bijzonder geïnteresseerd in de wijze waarop verschillende vormen van transnationale verbondenheid, verschillende gevoelens die het wel of niet hebben van verblijfsrecht oproepen en het verschil in geboden mogelijkheden om te aarden in Nederland invloed hebben op de mogelijkheden en de beperkingen rondom het creëren van een thuis. Om dit te onderzoeken, hebben we in een theoretisch kader drie belangrijke concepten die ons hierbij helpen uitgewerkt, respectievelijk *belonging*, identiteit,

en transnationalisme. Hierin zullen wij uitleggen wat deze concepten inhouden en wat ze kunnen betekenen voor migranten.

Verschillende veldwerksettings vragen om verschillende veldwerkmethoden. We zullen kort uiteenzetten hoe wij onze onderzoeksdata vergaard hebben. In ons veldwerk hebben wij gebruik gemaakt van de volgende methoden: participerende observatie, semi-gestructureerde en informele interviews, visuele data en focusgroepen. Ook levensgeschiedenissen kwamen aan bod in interviews, maar deze hanteerden wij niet als op zichzelf staande onderzoeksmethoden. Om in te gaan op de verbeelding is er ook gebruik gemaakt van tekening-elicitering. Niet alle gebruikte methoden zijn in beide veldwerksettings toegepast. Zo maakte Sophie gebruik van een aantal focusgroepen en gebruikte Stephanie tekening-elicitering, maar niet vice versa. We hebben beiden veel steun gehad aan het voeren van semi-gestructureerde en informele interviews bij het vergaren van de onderzoeksdata. Participerende observatie was ook erg belangrijk om tot een goed beeld te komen van de interacties van de onderzoeksgroepen. Visuele data waren vaak een goede inleiding tot een gesprek. Dit hielp de interviews op gang te brengen en houden, omdat we houvast hadden waarover we vragen konden stellen. Het veld bepaalt de beperkingen en mogelijkheden van de methoden van onderzoek, dus we hebben ons ook laten leiden door het veld. Hierdoor zijn we uiteindelijk tot relevante onderzoeksdata gekomen om onze onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden. Deze onderzoeksdata zullen in deze thesis verder uitgewerkt worden en een antwoord op de onderzoeksvraag zal in het afsluitende hoofdstuk gegeven worden.

In het vervolg van deze thesis bespreken wij allereerst in hoofdstuk één het theoretische kader, gevolgd door de context van ons onderzoek in hoofdstuk twee. Hoofdstuk drie en vier zijn de empirische hoofdstukken van respectievelijk Sophie en Stephanie, waarin we onze vergaarde onderzoeksdata koppelen aan de theorie. Daarna sluiten we onze thesis af met een concluderend en vergelijkend perspectief van onze onderzoeksdata, gevolgd door onze literatuurlijst.

1. EEN ANTROPOLOGISCHE BENADERING VAN HOME & BELONGING IN EEN TRANSNATIONALE CONTEXT

Home and belonging is een fenomeen dat binnen de antropologie veel bestudeerd is, vaak in het kader van transnationalisme. Deze thesis richt zich specifiek op processen van *home-making* en *belonging* van migranten in Nederland. Centraal staan drie concepten die wij nodig achten voor het beantwoorden van onze onderzoeksvraag. Binnen dit theoretische kader leggen we deze concepten, respectievelijk; *belonging*, identiteit en transnationalisme, uit en brengen deze tot slot met elkaar in verband. Voordat wij de (her)construering van identiteit en het proces van *home-making* van onuitzetbare asielzoekers en migranten met verblijfsvergunning beschrijven, kijken wij eerst naar processen van *belonging*, de connectie van dit begrip met identiteit en de rol die transnationalisme bij beide speelt.

1.1 DE ANTROPOLOGIE VAN BELONGING

Om te onderzoeken hoe migranten een thuis creëren in hun nieuwe leefomgeving, is het belangrijk eerst vast te stellen hoe zo'n thuis gecreëerd kan worden. Hoe ontstaat een *sense of belonging*? Wat zijn voorwaarden waaraan voldaan moet worden om je ergens thuis te kunnen voelen? In deze paragraaf zullen we duidelijk maken wat *belonging* behelst.

Op een oppervlakkig niveau zou je kunnen zeggen dat *belonging* zoveel betekent als ergens 'thuis' zijn. 'Thuis' is niet gekoppeld aan een fysieke plaats, maar het gaat om het gevoel ergens thuis te zijn. Thuis voor migranten is een geconstrueerde plaats in het heden (Ghorashi 2003:189). Het is interessant om je af te vragen waar zulke gevoelens vandaan komen en hoe ze zich presenteren in het dagelijks leven. Ook een belangrijke vraag om te stellen, is of mensen het nodig hebben om ergens thuis te horen. Dit is het geval; mensen hebben er behoefte aan ergens thuis te horen en menselijke zelfbewustwording en identiteitsvorming kan alleen voorkomen in een gemeenschappelijke context (Stråth in Delanty e.a. 2011:21). Mensen leven nu eenmaal in culturele en sociale verbanden, waarbij ze proberen een *sense of belonging* te creëren.

Gedachtegangen omtrent *belonging* en de context waarin deze gevormd worden, zijn in de loop der tijd veranderd. Er lijkt een verschil te zijn in de beleving van *belonging* tussen de oorspronkelijke bewoners van een land en migranten. De sterke mate van *belonging* die

bestaat bij deze oorspronkelijke bewoners lijkt vanzelfsprekend, door het geworteld zijn in de aarde van het herkomstland (Geschiere 2009:X,2). Termen als autochtoon en allochtoon spelen hierbij een belangrijke rol. Deze lastig te gebruiken termen vanwege de negatieve waardeoordelen die eraan vast lijken te hangen, zijn belangrijk in een discussie over *belonging*.¹ Dit vanuit de achterliggende betekenis van autochtonie. Letterlijk betekent autochtoon namelijk ‘uit de grond zelf voortgekomen’ (Geschiere 2010b). Het heeft te maken met puurheid en wie er recht heeft op een stuk grond. Autochtonie berust op een ideaal van zuiverheid dat onmogelijk is geworden in een wereld die al zo lang en zo diep beïnvloed is door migratiestromen. De belangrijkste oorzaak van de opkomst van autochtoniteit is de enorme versnelling van globalisering. Vaste schotten vielen weg, wat allerlei vormen van lokale identiteit versterkt (Geschiere 2010b).

De stijgende mobiliteit van mensen – door velen beschouwd als aspect van globalisering – heeft gezorgd voor een context waarin men gepreoccupeerd is met het concept van *belonging* (Geschiere 2009:17). Eerst was dit gevoel van *belonging* gerelateerd aan landsgrenzen, maar door de invloed van migratie en globalisering wordt dit in twijfel getrokken. Hierdoor is juist een beweging ontstaan waarbij men weer terug wil naar het ‘lokale’. Een harde vorm van dit ‘lokalistische’ denken, is dat het originele product van eigen bodem, de autochtoon, het juiste is.

Een thuisland bevat een zekere kracht, welke *belonging* en identiteit omvat. Deze kracht verbindt een collectief, utopisch verleden met beelden van een betere toekomst door een gezamenlijke cultuur, folklore, muziek en kunst. Hierdoor wordt een fundamentele scheidingslijn getrokken tussen ‘wij’ en ‘zij’ (Stråth in: Delanty e.a. 2011:26). Het thuisland creëert een sociale gemeenschap gebaseerd op een gedeeld verleden met culturele aspecten als religie, kunst, taal et cetera, aspecten waar de migrant niet mee is opgegroeid. Door gebrek aan een gedeeld verleden kan het gevoel van *belonging* minder sterk aanwezig zijn bij de migrant. De voorgeschiedenis wordt niet gedeeld, dus is er geen verbintenis. Het creëren van *belonging* is voor migranten in een nieuwe leefomgeving lastig, omdat hun verleden geen waarde heeft in deze nieuwe setting. In literatuur over West-Afrikaanse samenlevingen is vaak geschreven over de rol die ‘vreemden’ spelen bij migratieprocessen (zie: Fortes 1975,

¹ De termen allochtoon en autochtoon zijn interessant genoeg in de jaren zeventig juist geïntroduceerd met het idee om het debat omtrent recht op grond wat te verzachten. Ze vervingen raciale termen, die als achterhaald werden beschouwd. Maar de termen allochtoon en autochtoon doen nog steeds een beroep op de natuur om onderscheid tussen mensen te maken en ze zijn uitgevonden in de context van het ontstaan van de multiculturele samenleving. Ze drukken uit wie hier wel echt thuishoort en wie niet.

Skinner 1963, Shack & Skinner 1979, Whitehouse 2007). Dit sociologische concept van ‘de vreemde’ werd voor het eerst beschreven door Georg Simmel (1950[1908]). Hij beschreef de positie van de vreemde als ambivalent, samengesteld uit een relatie tussen dichtbijheid en afstand: “*In spite of being inorganically appended to it, the stranger is yet an organic member of the group*” (Simmel 1950[1908]:408). Een ‘vreemde’ krijgt in het gastland vaak een marginale sociale positie toebedeeld. Dit heeft te maken met het feit dat je, wanneer je ‘thuis’ verlaat, je waarde verliest (Jonsson 2008:17). In het nieuwe land kennen ze je familie, je naam en je herkomst niet. Een migrant wordt dus niet erkend voor wat hij of zij voorheen waard was.

De eigenwaarde van een migrant is tot op zekere hoogte plaatsgebonden aan het herkomstland, doordat er in het thuisland een unieke, intrinsieke waardering toegekend wordt aan het individu, wat in het bijzonder geassocieerd wordt met toegeschreven status zoals afkomst en vermaardheid (Whitehouse 2012:88). Deze waardering verdwijnt wanneer iemand het thuisland verlaat en in een vreemde omgeving terecht komt. Daar worden migranten onbekende entiteiten en hun illustere voorgeschiedenis wordt niet erkend (Whitehouse 2012: 88). Het feit dat migranten geconstrueerd worden als ‘een vreemde’ heeft een bepalende invloed op de noties van burgerschap en *belonging* en schrijft tegelijkertijd een ongeschreven code voor waaraan migranten moeten voldoen. Dit beïnvloedt de verbeeldingen van migranten van hun plaats in het gastland en hun relatie met het herkomstland (Whitehouse 2012:21). Burgerschap speelt hierbij een rol, omdat het wordt gezien als een kwestie van nationale loyaliteit, terwijl het in essentie juist een juridisch-politiek begrip is (Geschiere 2010b). Hierbij worden ideeën over de ‘eigen cultuur’ gekoppeld aan burgerschap. Dit betekent dat een autochtone burger zijn culturele percepties verwacht terug te zien bij iedere Nederlander, ook als zij van andere komaf zijn. Dit is gevaarlijk, omdat het zorgt voor uitsluiting. Het is belangrijk om de verschillende implicaties van autochtonie als een basisvorm van *belonging* in relatie tot burgerschap te markeren. Autochtonie kan, contextafhankelijk, een gevaarlijke rivaal van nationaal burgerschap worden, wat idealen van nationale eenheid en de gelijkheid van alle staatsburgers drastisch ondermijnt. Het kan echter ook worden gezien als samenvallend met nationaal burgerschap. In dergelijke gevallen vraagt autochtonie om een zuivering van burgerschap en een uitsluiting van 'vreemden'. Alhoewel autochtonie altijd om uitsluiting vraagt, ongeacht de relatie tot natie en burgerschap, kan de precieze definitie van wie ergens toe behoort en wie moet worden uitgesloten hierdoor toch dramatisch en abrupt veranderen. (Geschiere 2010a:46) Wanneer burgerschap echter enkel gelijkheid voor de wet betekent, blijft er ruimte voor culturele verschillen onder burgers van

hetzelfde land (Geschiere 2010b). Dit is belangrijk in een land als Nederland, dat veel migranten kent met eigen culturele waarden en gebruiken welke van invloed zijn op het creëren van een thuis.

Wij gaan er vanuit dat *belonging* gezien kan worden als een proces waarbij een individu op een bepaalde manier een vorm van verbintenis voelt met een groep. Een *sense of belonging* kan voorafgegaan worden door een vorm van lidmaatschap waarbij je je identificeert met een bepaalde gemeenschap, waar je jezelf niet aan gelijk hoeft te stellen (Jones & Krzyzanowski 2011:46). Je kunt ook ergens thuishoren door solidariteit. Je hoeft je op essentieel niveau niet gelijk te zien aan de rest, je ervaart enkel een bepaald saamhorigheidsgevoel. *Belonging* is tot op een bepaalde hoogte dus gebaseerd op een gekozen verbinding (Jones & Krzyzanowski 2011:46), maar deze is contextafhankelijk. Verschillende niveaus van in- en uitsluiting beïnvloeden de *sense of belonging*. Deze niveaus van in- en uitsluiting zijn ook onderhevig aan de mogelijkheden die de migranten geboden worden om te zorgen voor zelfontplooiing en zelfwaardering. Het is belangrijk voor de persoonlijke ontwikkeling om toegang te hebben tot bepaalde sociale diensten, zoals onderwijs en arbeid (Warriner 2007:350). Om toegang tot deze diensten te krijgen, is het vooraf belangrijk de taal te leren. Dit biedt namelijk makkelijker toegang tot deze sociale diensten en verbetert de individuele omstandigheden, wat uiteindelijk kan leiden tot een goede baan of onderwijsplek (Warriner 2007:350). Door bepaalde niveaus van in- en uitsluiting heeft echter niet iedereen toegang tot deze sociale diensten, wat invloed uitoefent op het proces van *home-making*.

Wij vragen ons af of op welke wijze migranten een gevoel van in- of uitsluiting ervaren en welke invloed dit heeft op hun proces van *home-making*. Blijft het bij uitsluiting van de migrant omdat deze de culturele voorgeschiedenis bijvoorbeeld niet deelt, of is insluiting ook mogelijk? Wanneer *belonging* door de oorspronkelijke, autochtone bevolking gevormd wordt door uitsluiting van de *other* lijkt dit onbereikbaar voor de migrant. Maar er valt wel een keuze te maken. *Belonging* kan samengesteld worden uit een combinatie van gekozen verbindingen, waardoor de goedkeuring of bevestiging van de *in-group* soms niet nodig is. Op dit niveau is *belonging* een keus die gemaakt wordt door het individu, waarbij deze zelf aangeeft waarin deze betrokken wil worden en tot welk collectief deze wil behoren (Jones & Krzyzanowski 2011:48). Toch is er op een bepaald level altijd behoefte aan erkenning van de *others* die al tot de gekozen groep behoren, aangezien gebrek aan insluiting kan leiden tot buitensluiting en discriminatie (Reisigl & Wodak 2001 in Delanty 2011:49).

Onderzoeken tot op welk niveau dit het geval is bij onze onderzoeksgroepen, is wat zal helpen om onze onderzoeksvraag te beantwoorden.

In dit onderzoek zijn wij geïnteresseerd in de rol die identiteit en de daartoe behorende gevoelens van *belonging* spelen bij het maken van een thuis in een transnationale context. Wij kijken in het bijzonder naar migranten in Nederland. Hoe positioneren, (her)definiëren en (her)construeren migranten zich binnen hun nieuwe lokaliteit? Om dit proces nog beter te begrijpen en de rol die identiteit bij *belonging* en *home-making* speelt nog beter te bevatten, gaan wij nu nader in op identiteit.

1.2 IDENTITEIT: ELEMENTAIR VOOR BELONGING

Identiteit is de bron voor betekenis en ervaring (Castells 2010:6). Via identiteit vertellen we een verhaal over onszelf aan onszelf en aan anderen, waarbij we gebruik maken van de posities en beelden die ons vanuit de maatschappij aangeboden worden (Wekker 1998:48). Het construeert betekenis op basis van bepaalde culturele attributen (Castells 2010:6) en geeft betekenis aan de verschillende posities die wij in de samenleving toe-eigenen en toegeschreven krijgen (Hall *in* Wekker 1988:46).

Echter, vaak wordt identiteit gezien als iets wat je *hebt* of *bent*. Het staat vast en heeft een *of-of* essentie. Je bent of het één of het ander, en je kunt niet beide identiteiten claimen (Wekker 1988:40). Dit is de crisis waar het huidige idee van identiteit zich in bevindt. Een individu wordt gezien als een drager van een gemeenschappelijke cultuur en niet meer als een uniek persoon met eigen denk- en handelsmogelijkheden (Hannerz 1999 *in* Clycq *in* Lleshi 2011:20). Culturele kenmerken en identificaties worden binnen deze primordialistische visie gezien als iets onvermijdelijks. Dit is dagelijkse realiteit binnen de samenleving, waar culturele verschillen tussen mensen vaak als iets bestaands- en aanhoudelijks worden gezien. Hierbij is het toe-eigenen van identiteit vaak ruimer van begrip dan het toeschrijven van identiteitskenmerken aan anderen (Meudt & Daly *in* Lleshi 2011:10). Om deze visie te begrijpen en binnen het kader van ons onderzoek en in het onderzoeksveld een brede invalshoek omtrent identiteit te hanteren, bekijken wij identiteit ook vanuit sociaal constructivistisch perspectief.

Vanuit de sociaal constructivistische visie blijkt dat het niet de kenmerken zelf zijn, (zoals taal en religie), maar *de wijze waarop-* en *de redenen waarom* deze gebruikt worden, wat de grenzen tussen mensen, als individu of als groep, markeert (Tempelman 1999:5). Identiteit is geen vaststaand gegeven en wordt niet bepaald aan de hand van inhoudelijke culturele verschillen (Barth *in* Tempelman 1999:4), maar ontstaat wanneer symbolische

sociale grenzen opgetrokken worden tussen mensen, waarbij culturele elementen zoals taal, religie, culturele gewoonten et cetera worden gebruikt om de grenzen van de groep als een unieke eenheid af te bakenen en het contrast met de andere groep te vergroten (Tempelman 1999:4). Identificeerbare verschillen tussen mensen worden dus pas betekenisvol wanneer deze gebruikt worden om grenzen tussen individuen en groepen te duiden. Zo gebeurt de vorming van identiteit altijd in een relationeel proces, waarin mensen zichzelf en elkaar classificeren om zich te positioneren binnen de samenleving. Dit proces van classificatie is inherent aan alle mensen. We classificeren om de wereld om ons heen en onze eigen plaatsing binnen deze wereld zinnig te maken. Classificatie en identificatie zijn intrinsiek met elkaar verbonden. Zo is classificatie een proces inherent aan het proces van identiteitsbepaling en zijn, om te kunnen classificeren, processen van identificatie nodig (Jenkins 2000 *in* Clycq *in* Llhesi 2011:28). Dit gebeurt op basis van twee processen, namelijk het vinden van *gelijkenissen* en het vinden van *verschillen*. We identificeren de *gelijkenissen* en *verschillen* en classificeren deze om zo te bepalen wat we *wel* of *niet* 'zijn'. Wat we *wel* zijn, staat dus altijd in relatie tot wat we *niet* zijn, en identiteit kan niet bepaald worden zonder 'te weten' en te construeren wat je *niet* bent. Dit proces vindt op zowel individueel niveau als op groepsniveau plaats, waarbij processen van insluiting (op basis van gelijkenissen) en uitsluiting (op basis van verschillen) bepalen tot welke groep je behoort. Ook dragen individuen zelf bij aan hun eigen identiteitsvorming en beïnvloeden hierdoor hun omgeving. Mensen hebben *agency* en hoewel zij keuzes maken en onderhandelen binnen de structurele beperkingen van de omgeving (Clycq *in* Llhesi 2011:21,22) is het 'zelf' niet passief. Dit betekent echter niet dat identiteit voor iedereen, waar en wanneer dan ook ontstaat uit individuele keuze en altijd flexibel is (Jenkins 1997 *in* Clycq *in* Llhesi 2011:26). Het zijn niet alleen de individuele invalshoeken, maar ook de sociale contexten waarin de sociale constructie plaatsvinden die van belang zijn (Clycq *in* Llhesi 2011:26). Identiteit vormt zich niet alleen door dat wat we onszelf toekennen, maar put ook uit – en wordt ook deels gevormd door – de dingen die anderen ons toekennen. Juist omdat identiteit ontstaat in de onderhandeling met anderen en sociaal opgelegde structuren, wordt identiteit deels gevormd door erkenning – of het gebrek daarvan (Taylor 1994). Identiteiten bestaan uit verschillende lagen waarvan sommige aspecten, afhankelijk van de situatie, meer prominent benadrukt worden (Clycq *in* Llhesi 2011:17) en construeren betekenis op basis van bepaalde culturele attributen, die voorrang krijgen op andere bronnen van betekenis (Castells 2010:6).

Gerd Baumann onderscheidt in zijn structuralistische visie verschillende modaliteiten van *selfing* en *othering* (Baumann 2004:18,19). Deze onderverdelingen presenteren zich het

makkelijkst in de vorm van sociaal gedeelde structuren, of, zoals Baumann ze noemt, *grammars* (2004:19).

De eerste *grammar*, de *orientalist grammar* gaat uit van een zwart-wit situatie, waarbij het een tegenover het ander staat. Bijvoorbeeld: wij zijn tolerant, zij onderdrukken, of: wij zijn vrijgevig, zij zijn egoïstisch.

De tweede *grammar*, de *segmentary grammar of alterity*, determineert identiteit en andersheid afhankelijk van de context. In een bepaalde context kan een persoon je bondgenoot zijn, terwijl je deze in een andere situatie ziet als vijand. Identiteit en andersheid zijn volgens deze *grammar* contextuele zaken, welke gerangschikt kunnen worden (Baumann 2004:22).

De derde *grammar*, de *formal operation of encompassment*, stelt dat er in een handeling een bepaalde soort van 'otherness' aangenomen wordt (Baumann 2004:25). Deze *grammar* werkt op een hoog en een laag niveau. Het lagere niveau herkent verschil en het hogere niveau classificeert dat wat anders is onder dat wat universeel is. Vanuit een lager niveau van bewustzijn kunnen minderheden daardoor denken dat ze anders zijn, maar vanuit een hoger niveau van bewustzijn, zijn deze verschillen slechts ficties van identiteitspolitiek. In werkelijkheid, of beter gezegd van bovenaf, zijn de zelfbenoemde anderen slechts een ondergeschikt deel van een omvattende ons (Baumann 2004:26).

Op deze wijze vormen de primordalistische- en sociaal constructivistische theorieën omtrent identiteit, verankerd in de *grammars* van Baumann, de brede visie en invalshoek die wij hanteren binnen onze thesis.

Identiteit ontstaat binnen een wij-zij relationeel proces, waarbij het 'zelf' en de 'ander' inter-afhankelijk van elkaar tot stand komen (Wekker 1988:40). Identiteit is geen essentieel gegeven, maar altijd veranderlijk, situationeel (Wekker 1988:40,46) en vormt zich binnen sociale interactie tussen mensen. Het is een product van strategische manipulatie en van creatieve verbeelding, waarbij individuen zich constant opnieuw identificeren, zowel op individueel als op groepsniveau (Tempelman 1999:5). De vorming van identiteit komt tot stand binnen een spanningsveld van overeenkomst en verschil, tussen wat we van huis hebben meegekregen en tussen datgene wat de dominante cultuur ons voorhoudt, tussen datgene dat anderen ons toeschrijven en dat wat we ons toe-eigenen (Wekker 1988:40,47). Identiteit is dus een dynamisch proces van veranderd beeld over de *self* en de *other* en wordt zo elke keer opnieuw gevormd en gesitueerd binnen een bestaande sociale structuur (Ghorashi 2003:27) en ontstaat in de onderhandeling en interactie tussen verandering en continuïteit, het heden en het verleden (2003:28).

In het kader van ons onderzoek naar het proces van *home-making*, waarbij *belonging* en identiteit van migranten centraal staan, is het belangrijk te kijken naar het element van transnationalisme. Welke rol spelen de banden, sociale netwerken, belangen en verplichtingen met- en vanuit het oude herkomstland bij het proces van *home-making* en *belonging*? In deze thesis vragen wij ons specifiek af wat het betekent om een ‘thuis’ te creëren in een transnationale context. Van waaruit halen migranten hun *sense of belonging* en op welke wijze worden de zowel ‘hier’ als ‘daar’ elementen van betekenis, gedrag en ervaring benut om een *sense of belonging* te symboliseren (Vertovec 2004:975)? Welke invloed heeft het behouden van sociale netwerken en banden en interactie met het land van herkomst op processen en strategieën van *belonging*, *home-making* en de onderhandeling en (her)construering van identiteit voor migranten in het land van bestemming? Voordat wij hier verder op ingaan is het van belang het begrip transnationalisme te beschrijven. Dit komt in de volgende paragraaf aan bod.

1.3 THEORIE VAN TRANSNATIONALISME

Migratie van mensen is geen nieuw fenomeen. Eeuwenlang verplaatsen mensen zich al over de wereld. De schaal, snelheid en intensiteit waarin dit tegenwoordig gebeurt is echter wel nieuw. Dankzij ontwikkelingen binnen transport- en communicatietechnologieën kunnen mensen nu relatief gemakkelijk en goedkoop over de wereld reizen (McDowell et al. 2012:183) en wordt het mogelijk om in ‘real-time’ wereldwijd contacten te onderhouden. Groeiende wereldwijde interconnectiviteit leidt ertoe dat steeds meer mensen zich verbonden voelen met meer dan één plek. Hierdoor vervagen huidige noties van territoriale geografische grenzen en haar sociale ruimte. Transnationalisme is een specifieke benadering van de antropologie van migratie en multiculturalisme (Vertovec 2007:962,963) en staat centraal voor de gevolgen van globale migratie, die kenmerkend zijn voor de 20ste eeuw. Dankzij migratie groeit de diversiteit en worden de territoriale grenzen, zoals wij die kennen, overschreden. Het relatief krimpen van de wereld in tijd en afstand leidt tot een diversiteit zoals nog niet eerder ervaren. De notie van transnationalisme is bedoeld om de groeiende complexiteit van de huidige samenleving te begrijpen.

Transnationalisme omvat, in de breedste zin van het woord, grensoverschrijdende netwerken. Het is een sociaal proces, waarin migranten opereren in sociale contexten die de geografische, politieke en culturele grenzen overschrijden (Schiller, Basch et al. 1992 in Brettel 2003:48). Het definieert de *lange afstand netwerken* (Vertovec 1999:447), die als de connecties tussen het land van herkomst en het bestemmingsland van de migrant fungeren en

omschrijft de verscheidenheid aan relaties en sociale netwerken die in de huidige context van globalisering worden versterkt en steeds intensiever worden (Bauböck & Faist 2010:9, 1999:447,449). Transnationalisme benadert de interactie tussen lokaliteit en globaliteit, tussen leven in zowel ‘hier’ als ‘daar’ en tussen de vorming van transnationale netwerken gebaseerd op een gemeenschappelijke identiteit die niet langer alleen gefundeerd is op de plaats van herkomst, maar wordt geconstrueerd in sociale werelden die meer dan één plek beslaan (Vertovec 2001:574). Grensoverschrijdende banden beïnvloeden de sociale organisatie van migranten, de culturele veranderingen en aanpassingen die zij ondergaan en de onderhandeling en (her)construering van identiteit (Brettel 2003:98 in Vertovec 2007:963).

Zowel de migrant als het systeem van waaruit hij geleid wordt, bepalen hoe sociale netwerken van migranten tot stand komen. Dit leidt vaak tot creatieve en complexe netwerken binnen de ruimte van groeiende globale integratie (Lionett & Shih 2002:7). Deze sociale netwerken zijn cruciaal voor het behouden van het bestaan van een verbeeld ‘thuis’ in de plaats van herkomst (Madsen & van Naerssen 2003:68). Enkele manieren waarop deze sociale netwerken zich in het dagelijkse leven van migranten uiten is via telefoongesprekken met familie/vrienden/kennissen uit het herkomstland en het over en weer versturen van foto’s van gebeurtenissen. Ook binnen het land van bestemming zijn transnationale lokaliteiten te vinden. Netwerken van ‘landgenoten’, organisaties in het belang van het land van herkomst, culturele samenkomsten et cetera brengen migranten van dezelfde afkomst samen. Deze sociale netwerken dragen bij aan een transnationale identiteitsvorming en het creëren van een thuis in het bestemmingsland. Zelfs het behouden van culturele gewoonten en tradities is een uiting van transnationale verbondenheid. Vriendschappen met mensen van dezelfde afkomst, het regelmatig kijken naar televisieprogramma’s vanuit het land van herkomst, of simpelweg een maaltijd eten zoals bereid in het land van herkomst zijn allemaal manieren waarop de band met het herkomstland wordt herleefd. In ons onderzoek vragen wij ons af hoe en op welke wijze migranten verbonden blijven met het herkomstland en hoe dit hen beïnvloedt in het bestemmingsland (Brettel 2003:1)? Hoe vormen de elementen van zowel ‘daar’ als ‘hier’ onderdeel van het proces van *home-making* van migranten in hun nieuwe land?

2. CONTEXT

In dit hoofdstuk laten we zien dat de concepten die we in het theoretische kader beschreven ook relevant zijn voor onze specifieke onderzoekslocaties. We brengen in kaart hoe *belonging*, identiteit en transnationalisme invloed uitoefenen op de Nederlandse samenleving en daarmee op de situatie waarin migranten met verblijfsvergunning en onuitzetbare asielzoekers zich bevinden. Ook laten we zien wat er geschreven is over ons onderwerp in relatie tot onze onderzoeksgroepen.

2.1 DE NEDERLANDSE SAMENLEVING

Het is van belang de Nederlandse samenleving te beschrijven, omdat onze onderzoeksgroepen in deze samenleving proberen een bestaan op te bouwen. De constructie van de multiculturele samenleving stelde voorheen dat migranten met behoud van hun culturele identiteit konden integreren in Nederland. In de praktijk ontstond er echter veelal segregatie en isolatie van minderheidsgroepen. Het cultureel erfgoed van de migranten zou leiden tot een moeilijk overbrugbare kloof tussen minderheden en de autochtone bevolking (Tweede Kamer 2003, 29203, nr. 1:6). Het werd echter wel als taak van de migranten gezien om deze kloof te overbruggen. Zij moeten culturele verschillen inperken en zich aanpassen aan de Nederlandse waarden en normen (Roggeband & Verloo 2007:16). Migranten werden niet langer gezien als toegevoegde waarde aan de sociale diversiteit, maar als een sociaal probleem met een problematische cultuur (Roggeband & Verloo 2007:11). Sommige migranten in Nederland voelen zich hierdoor buitengesloten en ervaren vervreemding van de samenleving. Hierdoor houden de migranten sterker vast aan hun culturele en religieuze identiteit, wat het creëren van een thuis in Nederland bemoeilijkt, omdat deze identiteit niet overeenkomt met die van de meeste Nederlanders. Het definiëren van het ‘zelf’ staat altijd in relatie tot de ‘ander’. Migrant en hun transnationale verbondenheid ontstijgen de geografische lokaliteit van identiteitsconstructie, wat gezien wordt als een bedreiging voor het idee van een nationale ethnos. Ook in Nederland leidt de aanwezigheid van migranten tegenwoordig tot veel discussie. In Nederland wordt migratie doorgaans opgevat als iets tijdelijks (Ghorashi 2003:21). Hoe hoog de positie die een migrant in Nederland bekleedt ook is, hij of zij wordt nog steeds niet beschouwd als ‘een van ons’. Deze vorm van uitsluiting is niet gerelateerd aan discriminatie, maar is te wijten aan het dominante discours in Nederland waarin migratie wordt beschouwd als een tijdelijk fenomeen (Ghorashi 2003:22).

In Nederland wordt nationale identiteit gezien als homogeen en deze identiteit is gerelateerd aan een notie van ‘Nederlandsheid’ welke blanke Nederlanders insluit en anderen, met een andere culturele achtergrond, oftewel migranten, buitensluit. Deze *otherness* is kenmerkend voor de multiculturele wereld waarin we nu leven. Migranten zijn in Nederland de *other* en worden als dusdanig omschreven om de *we-ness* van autochtone Nederlanders te benadrukken. Wanneer een nationale identiteit zo buitensluitend is als de Nederlandse, laat deze geen ruimte voor migranten om verbinding te maken met deze identiteit en zich deze toe te eigenen bij het zoeken van een plaats in de samenleving (Alghasi e.a. 2009:86). De negatieve fixatie op culturele en religieuze verschillen in Nederland zorgt ervoor dat migranten zich als vreemden voelen in de Nederlandse samenleving. Deze fixatie op culturele en religieuze ‘andersheid’ binnen Nederland draagt bij aan een gevoel van uitsluiting en daarmee aan een gevoel van onbehagen jegens migranten (Alghasi e.a. 2009:86). Het verleden van migranten wordt belangrijk in Nederland omdat het gevoel van *otherness* zo sterk aanwezig is (Ghorashi 2003:193). Dit voorkomt dat migranten verbondenheid met de Nederlandse samenleving en eventuele identificatie met de Nederlandse identiteit ervaren.

De Nederlandse context laat niet veel ruimte voor culturele hybriditeit. Migranten voelen dat zij de *other* zijn in de samenleving en dit zorgt ervoor dat zij zichzelf ook gaan positioneren als de ‘ander’ (Ghorashi 2003:23). Wanneer er echter ruimte zou zijn voor een hybride positionering, waarbij culturen elkaar niet uitsluiten, maar complementeren, zouden migranten zich ook niet als ‘ander’ meer hoeven positioneren. Een transnationale benadering van cultuur maakt hybride benamingen zoals Iraans-Nederlands mogelijk en biedt de mogelijkheid voor een minder nostalgische benadering van het verleden van migranten (Ghorashi 2003:24). Halleh Ghorashi pleit daarom voor opzettelijke hybriditeit, waarbij individuen zich niet tussen of buiten culturen, maar binnen een verscheidenheid van culturen plaatsen (2003:241-242). Een van de uitingvormen van zulke culturele diversiteit is het gebruiken van koppeltekens bij het benoemen van identiteit, waarbij mensen zichzelf kunnen zien als bijvoorbeeld Iraans-Amerikaans of Iraans-Nederlands (Ghorashi 2003:242). Hierbij werken de twee verschillende identiteiten samen, in plaats van dat ze elkaar uitsluiten. Zodra de intentionele hybriditeit gekozen wordt, worden wortels, culturen en thuis begrepen op een transnationale manier. Thuis wordt dan gerelateerd aan netwerken en een cognitieve omgeving waarin jij als persoon kunt zijn wie je wilt zijn, waarbij je geen fysieke plaats van origine om naar terug te keren bent (Ghorashi 2003:242). Transnationalisme heeft de afgelopen twee decennia in Nederland meer aandacht gekregen. Het concept komt namelijk niet overeen met de dominante veronderstelling in het politieke discours over integratie die

stelt dat het handhaven van transnationale activiteiten een belangrijk obstakel voor integratie vormt. Er wordt uitgegaan van het feit dat de meest ‘natuurlijke’ band van de migrant die met zijn land van herkomst is, en dat deze band blijvend dominant is (Alghasi e.a. 2009:84). Vragen die dan opkomen zijn: Kan een migrant wel volledig integreren wanneer hij verbonden blijft met het herkomstland (Vertovec 2001:576)? Kunnen integratie en het behouden van eigen culturele waarden en gebruiken samengaan? Of zelfs complementair zijn en in welke omstandigheden werkt dit dan zo (Bauböck & Faist 2010:11,12)? Wij gaan uit van de mogelijkheid van een transnationale identiteit, waarbij de migrant niet noodzakelijkerwijs alleen met zijn of haar herkomstland verbonden is. Een *sense of belonging* komt tot stand komen door inzet van de migranten zelf (Alghasi e.a. 2009:28).

2.2 MOGELIJKHEDEN VAN MIGRANTEN IN NEDERLAND

Migranten met verblijfsvergunning en onuitzetbare asielzoekers proberen beiden binnen de context van de Nederlandse samenleving een thuis voor zichzelf te creëren. Hierbij is het belangrijk dat de migrant zich hiervoor inzet. De *sense of belonging* wordt bereikt door keuzes die de migrant zelf maakt. Hierbij moet echter vooropgesteld worden dat sociale solidariteit en actieve deelname van migranten aan de samenleving niet afgedwongen kan worden. Wat wel kan gebeuren, is dat er een sociale omgeving gevormd wordt waarin de waarschijnlijkheid dat migranten zich onderdeel gaan voelen van de samenleving kan toenemen. Hierbij is het belangrijk te bekijken hoe de sociale omgeving van migranten met verblijfsvergunning en onuitzetbare asielzoekers nu gevormd wordt.

Beide migrantengroepen verschillen op essentieel niveau in de mogelijkheden die hen geboden worden. Migranten met verblijfsvergunning hebben, zoals de naam al doet vermoeden, verblijfrecht in Nederland. Uit dit verblijfrecht komen bepaalde rechten, maar ook bepaalde plichten voort ten opzichte van de Nederlandse samenleving. Doordat hen kansen geboden wordt tot zelfontplooiing en zelfontwikkeling in de vorm van onderwijs en werkgelegenheid, kunnen zij een positieve bijdrage leveren aan de Nederlandse maatschappij. Hun eigen bereidwilligheid is hierbij ook essentieel, maar door het feit dat ze verblijfrecht hebben, ligt het creëren van een thuis van Nederland in de lijn der mogelijkheden. Hierdoor was het onderzoeksveld bij het bestuderen van het proces van *home-making* onder migranten met verblijfsvergunning ook erg groot. Het onderzoeksveld waarin de informanten zich begaven bestond uit het zowel het privé-domein als het publieke domein van deze migranten. Het onderzoek vond plaats bij informanten thuis, in de verschillende ruimtes van de moskee,

of op het ROC terwijl zij taallessen volgden. Uit de diversiteit van het onderzoeksveld blijkt al hoe divers de mogelijkheden van de migranten met verblijfsvergunning zijn.

Voor onuitzetbare asielzoekers in Nederland ligt de situatie anders. Zij hebben dezelfde talenten en ambities als migranten met verblijfsvergunning, maar kunnen deze niet tot uiting brengen door de beperkingen die hun sociale context oplegt. In het geval van onuitzetbare asielzoekers betekent dit dat hun sociale omgeving beperkt is. Alle informanten van deze onderzoeksgroep verblijven in de vluchtkerk in Den Haag. Zij brengen hun verlangens tot uiting in hun protest, waardoor zij hopen uiteindelijk dezelfde mogelijkheden en kansen geboden te krijgen. Zij willen hun talenten aanwenden om een positieve bijdrage te leveren aan de maatschappij. Deze mogelijkheid wordt hen tot op heden echter niet geboden.

Het stellen van grenzen aan de mogelijkheden die migranten hebben in Nederland is gevaarlijk, aangezien het leidt tot uitsluiting. Migrant met verblijfsvergunning worden wel kansen geboden en onuitzetbare asielzoekers niet. Belangrijk hierbij is de toegang tot onderwijs- en werkgelegenheid, welke voorafgegaan wordt door het belang van het leren van de taal. Het leren spreken van de taal van het bestemmingsland verbetert de individuele omstandigheden en het verkrijgen van een goede baan, studie of opleiding, wat uiteindelijk in de toekomst leidt tot het bereiken van succes (Warriner 2007:350). Een belangrijk onderscheid tussen onze twee onderzoeksgroepen is het feit dat ze verschillende mogelijkheden geboden worden. Dit verschil beïnvloedt ook de manier waarop de migranten een thuis weten te creëren in Nederland.

De groepen met en zonder verblijfsrecht verschillen echter niet alleen. Ze hebben als overeenkomst dat het beide migrantengroepen zijn, welke op een bepaald niveau allebei *others* zijn binnen Nederland. De *grammars* van Baumann kunnen ons helpen een nauwkeurige analyse te maken van de verschillende gevoelens van *belonging* onder onze onderzoeksgroepen, door te kijken op welke niveaus ze in- en uitsluiting ervaren. Daarom zullen we in het vervolg van deze thesis beschrijven hoe het proces van *home-making* invloed ervaart door vermeende affiniteit met het herkomstland van migranten in Nederland. Kunnen zij een volwaardig bestaan op bouwen in een land als Nederland, waarbij migranten uitgesloten worden van de dominante groep? Wij zijn benieuwd naar de manier waarop migranten met verblijfsvergunning en onuitzetbare asielzoekers een thuis weten te creëren binnen de uitsluitende context van de Nederlandse samenleving. Daarbij zijn we ook benieuwd naar de invloed van de vermeende affiniteit met het herkomstland op hun identiteitsconstructie en hun *sense of belonging*.

3. HOME-MAKING VAN MIGRANTEN MET VERBLIJFSVERGUNNING IN VERGELIJKEND PERSPECTIEF

Binnen de empirische hoofdstukken presenteren wij de onderzoeksdata aan de hand van ons theoretisch kader en dat wat ons in de velddata opviel. In deze hoofdstukken leggen wij de nadruk op de empirie. We vertellen hier het verhaal van onze informanten, weliswaar door ons geïnterpreteerd en geanalyseerd.

De data waarop onze empirische hoofdstukken gebaseerd zijn, zijn tijdens ons veldwerk vergaard bij twee verschillende onderzoeksgroepen, respectievelijk migranten met verblijfsvergunning en onuitzetbare asielzoekers. In dit veldwerk legde Sophie de focus op de onderzoeksgroep bestaande uit migranten met verblijfsvergunning. In het vervolg van dit empirische hoofdstuk zullen dan ook de onderzoeksresultaten van mij, Sophie, gepresenteerd worden. De migranten met verblijfsvergunning die voor dit onderzoek geïnterviewd zijn die ik als mijn sleutelinformanten beschouw, zijn van Marokkaanse (Soad en Naoual), Turkse (Dilek), Egyptische (Hind), Bosnische (Vida en Muniba), Oekraïense (Julia), Afghaanse (Zarifa en meneer Jurat), Chinese (Manching) en Indonesische (Nikmah) origine. De contacten met mijn sleutelinformanten zijn tot stand gekomen tijdens mijn veldwerkperiode van tien weken door mijn bezoeken aan de Suleymaniye moskee in Tilburg en de taalcurcusafdeling van ROC Tilburg. Ook ben ik via via door mensen voorgesteld aan migranten, die ik daarna in het kader van mijn bacheloronderzoek heb mogen interviewen. Daarnaast heb ik tijdens mijn bezoeken aan de moskee regelmatig gesproken met vrouwen in informele sfeer. Ook hun ervaringen zal ik opnemen in mijn onderzoeksdata. De onderzoeksdata die in dit empirische hoofdstuk gepresenteerd worden, zullen helpen bij het beantwoorden van onze onderzoeksvraag.

Mijn betoog in dit hoofdstuk zal ingeleid worden aan de hand van twee uiteenlopende vertellingen, namelijk die van Dilek en Muniba. Hierbij zal ik proberen mijn persoonlijke subjectiviteit niet van invloed te laten zijn op de uiteenlopende interpretaties die de mij geboden verhalen zouden kunnen ontlokken. De selectie van onderzoeksdata is altijd lastig. Hoe onderscheid je als onderzoeker welke verhalen relevant zijn om te vertellen, en welke niet? Om het meest complete beeld te geven van mijn onderzoeksdata, heb ik ervoor gekozen dit empirische hoofdstuk rondom twee levensverhalen te construeren. Door twee

levensverhalen extra te belichten, zullen de data niet louter als illustratie van de theorie dienen, maar streef ik ernaar een gezicht te geven aan een proces, waarbij de theoretische reflectie ontspringt uit de beschrijving van de alledaagse ervaringen van migranten met verblijfsvergunning in Nederland. Uiteindelijk zullen dan ook niet al mijn gehouden interviews binnen mijn diverse onderzoeksgroep de revue passeren. Toch gaan deze data niet verloren in mijn betoog, want alle inzichten die ik hieruit verleend heb uit de onderzoeksdata zijn beïnvloed door het complete proces van veldwerk en alle contacten die ik hierin heb opgedaan.

3.1 “HIER BEN IK EEN TURK, DAAR BEN IK DILEK”

Op een druilerige dinsdagochtend zit ik te midden van dertig Turkse vrouwen in een leslokaal van de Suleymaniye moskee in Tilburg. Turkse landkaarten en het Arabische alfabet sieren de spierwitte muren. Een aantal vrouwen zijn over op de Koran², dus wordt er voorgelezen uit de Koran en wordt er gezamenlijk gebeden. Daarna gaat de groep uiteen in kleinere klasjes om op niveau verder te leren lezen in de Koran, maar niet voordat er nog wat lekkers genuttigd wordt. Een klein schaaltje met Turks fruit, een mini Mars en een stukje zelfgemaakte Baklava, geserveerd met een mierzoete Mogu Mogu³ in smaak naar keuze passeert de revue. Mij wordt als vanzelfsprekend dezelfde traktatie aangeboden, terwijl een blonde, kordate vrouw op me afstapt. “Jij had wat vragen over de moskee?”

Dilek, zo stelt de vrouw zichzelf voor, is de zelfbenoemde ‘tolk van Tilburg’ binnen de moskee. Als klein meisje van drie jaar oud kwam ze met drie broers en haar ouders naar Nederland voor het werk van haar vader. Inmiddels is ze getrouwd en heeft ze een dochter van veertien. Omdat zij opgegroeid is in Nederland en hier haar leven lang al woont, wordt ze vaak als tolk ingezet bij bijvoorbeeld doktersbezoeken van leden van de moskee. Ook is ze een bekend figuur binnen de moskee omdat haar moeder daar jarenlang docent Arabisch was. Als ware zij een VVV agentschap is haar gevraagd mij te woord te staan. Wanneer ik haar uitleg waarvoor ik kom, spreekt ze meteen heel uitgebreid over haar ervaringen van het leven van een Turkse migrant in Nederland.

Haar hele leven lang voelt Dilek zich een buitenstaander in Nederland. Op individueel niveau ervaart ze dit minimaal, vanwege haar westerse voorkomen met blond haar en haar

² Voor veel moslims is het belangrijk om de Koran in het Arabisch te leren lezen. Meestal begrijpen ze niet wat ze lezen, maar ze stellen zichzelf als doel om de Koran op zijn minst één maal van voor tot achter te lezen in het Arabisch.

³ Een exotische fruitdrink met stukjes kokosnoot, van oorsprong afkomstig uit Thailand.

accentloze Nederlands. In het gezelschap van haar familie terwijl zij Turks praten, of bij het verlaten van de moskee met haar hoofddoek nog om constateert zij echter dat de acceptatie van moslimmigranten in Nederland minimaal is. De laatste jaren verergert de discriminatie in haar ogen, waardoor ze liever dan ooit terug wil keren naar Turkije. Haar meest illustrerende uitspraak over dit verlangen om terug te keren naar het herkomstland, vertelde ze me in een gesprek bij haar thuis. Dilek vertelde me dat haar voornaamste reden om terug te willen keren naar Turkije voortkomt uit een mentaliteitsverschil tussen Turken en Nederlanders. Ze heeft geen puf meer om haar eigen mening te verdedigen ten opzichte van de heersende Nederlandse normen en waarden. “We zijn moe. Ik wil niet meer vechten. Hier ben ik een Turk, daar ben ik Dilek. Ik wil weer *ik* zijn.”

3.2 “TERUG NAAR BOSNIË? NEE. IK BEN EEN NEDERLANDER.”

De elektrische deur zoemt, ik duw hem open en word van bovenaf toegeroepen: “Eerste verdieping, eerste deur links!” Bij bovenkomst word ik een kleine, maar gezellige woonkamer met moderne meubelstukken binnengeleid. “Wat woon je hier leuk”, complimenteer ik. “Dankjewel, ik hou wel van modern. Heb niets met die oude rommel. Wil je koffie?” De koffiemachine maalt en het herkenbare gepruttel van diep donkerbruine vloeistof die een kopje vult, overstemt de stilte.

Na mijn kopje koffie in ontvangst genomen te hebben, heb ik mijn eerste aanknopingspunt bij mijn informele gesprek met Muniba meteen te pakken. Ik vroeg Muniba, een vrouw van 32 jaar van Bosnische origine, of zij dan geen behoefte heeft een stukje van haar *roots* terug te laten komen in haar inrichting. “Neuh, niet echt. Ik weet toch wie ik ben?”

Toen Muniba twintig jaar oud was kwam zij naar Nederland. Haar vader kwam niet meer aan werk na de oorlog in Bosnië, dus besloten zij hun heil elders te zoeken. De eerste zeven jaar van haar verblijf in Nederland bracht Muniba door in asielzoekerscentra. Meermaals werd haar verzoek tot status afgewezen, maar uiteindelijk kreeg zij in 2007 een verblijfsvergunning door een generaal pardon. Ten tijde van ons eerste gesprek wist ze me vol trots te vertellen dat ze sinds twee weken de Nederlandse nationaliteit bezat, na er jarenlang voor gevochten te hebben. Deze staatsrechtelijke acceptatie zorgt ervoor dat zij eindelijk rust heeft. Eerder voelde ze zich al geaccepteerd, maar door de extra mogelijkheden die het burgerschap haar biedt, ervaart ze zekerheid en de extra bevestiging dat ze hier nu ook echt thuis hoort. Deze bevestiging heeft haar sociale wereld verbreed. In het begin van haar verblijf in Nederland trok ze veel op met andere Bosniërs in de verschillende centra, omdat dit makkelijker was. Vanwege de beperkingen in haar dagelijkse leven kwam ze weinig in

aanraking met Nederlanders. Nu zij haar vluchtelingenstatus echter overstegen heeft en zich Nederlandse mag noemen, trekt ze juist meer toe naar Nederlanders. Ze ergert zich aan de houding van sommige andere migranten die zogenaamd elf maanden per jaar werken om tijdens één maand vakantie in Bosnië te laten zien hoe goed ze het nu hebben in Nederland, terwijl ze hier niets uitvoeren en een uitkering hebben. Tegelijkertijd ervaart ze minder verbondenheid met familie en vrienden die in Bosnië wonen, omdat zij denken dat het leven in Nederland gemakkelijk is. Muniba legt uit: “Ze zijn een beetje jaloers op mijn ‘luze’ leventje, maar begrijpen niet hoe hard je hier moet werken om te komen waar je bent. Ze snappen niet dat wij hard werken voor wat we hebben. Je voelt je niet gewaardeerd. Maar voor mij is onafhankelijkheid het belangrijkste, dus ik wil werken en een huisje.”

3.3 VERSCHILLEN IN OVEREENKOMST

De verhalen van Dilek en Muniba lijken twee tegenovergestelde kleuren van het migrantenspectrum. Ze kwamen allebei naar Nederland vanwege de werkgelegenheid van hun vader, maar daar hielden de overeenkomsten op het eerste gezicht grotendeels op. Terwijl Dilek het liefste per direct terug wil keren naar Turkije, geeft Muniba aan er alles voor over te hebben hier een vruchtbaar bestaan op te bouwen en ze wil nooit meer in Bosnië wonen. Wat zijn de redenen hiervoor? Zijn hun situaties wel zo verschillend? Of zijn de verschillen allebei uitkomsten van dezelfde som? Wat zijn hun ervaringen met betrekking tot het proces van *home-making*? Hoe zijn deze ervaringen van invloed op hun *sense of belonging*? Hoe staan hun verhalen in relatie tot de ervaringen van andere migranten? Dat zal ik in deze paragraaf uiteenzetten.

3.3.1 TOEGESCHREVEN STATUS

Migranten in Nederland worden in hun dagelijks leven geremd door bepaalde beperkingen, welke ervoor zorgen dat zij niet al hun talenten kunnen inzetten en dat niet al hun ambities een vruchtbaar resultaat krijgen. Doordat er in het begin van het verblijf van migranten in Nederland nog niet voldoende kennis bestaat van de Nederlandse taal, zijn bepaalde dingen als onderwijs en werkgelegenheid beperkt toegankelijk. Het is belangrijk dat migranten toegang krijgen tot onderwijs en arbeid, omdat dit goed is voor de persoonlijke ontwikkeling (Warriner 2007:350). Wanneer toegang tot deze zaken beperkt is, wordt ook de sociale wereld van een migrant kleiner vanwege het onvermogen goed te communiceren. Dit kan zorgen voor uitsluiting. Toch uitend deze beperkingen zich soms in verschillende resultaten. Dilek, die sinds zij drie jaar oud is in Nederland woont, heeft de Nederlandse taal met de paplepel

ingegoten gekregen. Muniba moest er op haar twintigste hard voor werken de taal te leren spreken in haar beperkende leefomgeving van een asielzoekerscentrum. Dilek keert zich echter steeds meer af van Nederland, terwijl Muniba er juist alles voor over heeft hier een bestaan op te bouwen. Deze verschillen kunnen ondervangen worden door te stellen dat het aan de inzet van de migrant ligt, in hoeverre hij of zij succesvol een thuis creëert in de Nederlandse samenleving. Het erkennen van je toegeschreven status als migrant en het tonen van eigen inzet om je aan te passen, is hetgeen wat ervoor zorgt dat je succesvol kunt aarden. Het tonen van betrokkenheid door bijvoorbeeld een talencursus te volgen om het Nederlands goed te leren, of het tonen van maatschappelijke betrokkenheid in de vorm van vrijwilligerswerk en deelname aan het publieke debat, bevorderen de acceptatie van migranten in Nederland. Zo is meneer Jurat, een pensionado van 65, wekelijks betrokken bij het genootschap ter bevordering van het publieke debat in zijn woonplaats, een intellectuelenkring waarin maatschappelijke problematiek aan de kaak gesteld wordt. Ook hij noemde het belang van het leveren van een positieve bijdrage aan de maatschappij. Zo zei hij: “Participeren is belangrijk. Je moet ook meedoen aan feestdagen in Nederland.” Dit noemde hij als voorbeeld om aan te geven dat aanpassing nodig is om deel uit te maken van een nieuwe leefgemeenschap. Naoual benoemde ook het belang van het leren van de taal. Zo zei zij treffend: “Kijken is niet de spiegel van iemand.” Ze is ervan overtuigd dat goed kunnen communiceren ervoor zorgt dat je meer mogelijkheden hebt. Migrant met verblijfsvergunning proberen zo op een positieve manier deel te nemen aan de Nederlandse samenleving, omdat zij denken dat dit hun positie verbetert.

3.3.2 CONFLICTERENDE IDENTITEIT: FEIT OF FICTIE?

Wat gebeurt er, wanneer aanpassing aan Nederlandse normen en waarden conflicterende resultaten met zich meebrengt? Een van de argumenten die Dilek noemde voor haar verlangen terug te keren naar Turkije, was het heersende mentaliteitsverschil in Nederland. Haar normen en waarden komen niet overeen met gangbare gedachten van Nederlanders. Daarom wil Dilek ook niet dat haar dochter een relatie krijgt met een Nederlandse jongen. Dit lijkt toch opvallend, want op arbeids- en opleidingsniveau zijn Turkse migranten goed geïntegreerd in Nederland.⁴ Zij blijven echter sterk vasthouden aan hun Turkse normen en waarden. Het is zaak je af te vragen waarom dit gebeurt. In mijn overtuiging is dit te wijten aan het feit dat

⁴ Turkse migranten staan er, volgens een krantenartikel uit De Volkskrant van 23 maart 2013, financieel beter voor dan Marokkanen, Surinamers en Antillianen. Uit de integratierapporten van het Sociaal en Cultureel Planbureau blijkt echter dat Turkse migranten van alle grote groepen migranten in Nederland het meest gericht op hun land van herkomst.

migranten in Nederland soms niet voldoende ruimte krijgen hun eigen culturele identiteit, die zij geconstrueerd hebben in relatie tot hun herkomstland, tot uiting te brengen. De Nederlandse samenleving zorgt voor uitsluiting van *others*. Bauböck en Faist vroegen zich af of het behouden van eigen culturele waarden en gebruiken samengaan met integratie (2012:11,12). In het geval van migranten in Nederland lijkt deze vlieger niet altijd op te gaan. Discriminatie zorgt er bijvoorbeeld voor dat Dilek niet meer wil vechten en moe is. Dilek legde in een gesprek bij de moskee uit hoe die discriminatie tot uiting komt. In het dagelijks leven draagt Dilek geen hoofddoek en ze heeft blond haar. Verder spreekt ze door haar lange verblijf in Nederland accentloos Nederlands, sterker nog; ze heeft een heel lokaal accent en spreekt soms woorden in dialect. Wanneer zij dan ook alleen over straat gaat, benaderen mensen haar vriendelijk en tegemoetkomend. Als zij echter met haar moeder op stap ging, een Turkse vrouw die wél een hoofddoek droeg, waarbij zij converseerden in het Turks, kregen zij regelmatig een vervelende blik of opmerking naar hun hoofd geslingerd. Ook andere Turkse vrouwen die ik sprak, zoals Yilmaz en Cigdem, spraken over discriminatie. Zij geven aan dat dit de afgelopen vijf tot tien jaar sterk vermeerderd is. Dit valt te koppelen aan het veranderende gedachtegoed in Nederland dat het cultureel erfgoed van migranten leidt tot een moeilijk overbrugbare kloof tussen minderheden en de autochtone bevolking (Tweede Kamer 2003, 29203, nr. 1:6).

Ik wil er niet voor pleiten dat schijnbaar onvermogen tot integreren afhankelijk is van het vasthouden aan eigen culturele waarden en normen. Het lijkt er eerder op dat het samengaan van deze culturele waarden en gebruiken en integratie niet lukt, omdat de migranten niet de ruimte geboden wordt hun eigen normen en waarden te beoefenen. Daarom komen problemen die ontstaan bij ogenschijnlijk gebrek aan aanpassing aan Nederland en diens gebruiken dan ook voort uit het feit dat soms verondersteld wordt dat de eigen identiteit opgegeven dient te worden. In het geval van veel migranten die ik sprak, waaronder Dilek, Naoual, Hind, Yilmaz, Cigdem en Vida, is dit niet wenselijk. Zij willen hun oorspronkelijke culturele identiteit in stand houden, maar de uitsluitende samenleving van Nederland biedt hiertoe niet altijd de mogelijkheid. Identiteit wordt vaak gezien als iets wat je *hebt* of *bent*. Het is iets wat vaststaat en heeft een *of-of* essentie (Wekker 1988:40). Zo wordt een individu dan ook vaak gezien als een drager van een gemeenschappelijke cultuur en niet als een uniek persoon met een eigen denk- en handelsvermogen (Hannerz 1999 *in* Clycq *in* Llhesi 2011:20). Hierbij worden migranten dan ook vaak over een kam geschoren. Migranten krijgen niet de mogelijkheid om een fluïde identiteit te construeren, maar ze worden gedwongen een keus te

maken. Zo'n gedwongen keuze resulteert meestal in een afkeer van de Nederlandse samenleving.

Wat ook een belangrijk aspect is bij het proces van *home-making* bij migranten met verblijfsvergunning, zijn de ambities en capaciteiten die zij in Nederland in willen zetten. Al mijn informanten willen op hun eigen manier binnen hun eigen mogelijkheden een bijdrage leveren aan de Nederlandse samenleving. Het is voor veel migranten echter lastig dit te bereiken, vanwege een gebrek aan zelfwaardering. Zoals Whitehouse schreef, is de eigenwaarde van een migrant tot op zekere hoogte plaatsgebonden aan het herkomstland, doordat er in het thuisland een unieke, intrinsieke waardering toegekend wordt aan het individu, wat in het bijzonder geassocieerd wordt met toegeschreven status zoals afkomst en vermaardheid (Whitehouse 2012:88). Wanneer een migrant echter vertrekt uit het thuisland en in een vreemde omgeving terecht komt, verdwijnt deze waardering. Het verleden van de migrant wordt niet erkend en telt niet mee voor diens status. Migranten worden geconstrueerd als 'vreemde', wat invloed uitoefent op hun zelfwaardering. De meeste informanten die ik sprak, ambiëren een carrière in Nederland. Deze ambitie wordt in eerste instantie echter geremd vanwege de noodzaak het Nederlands beter te beheersen. Deze beperking remt de migranten in hun kunnen. Zo had van alle jonge vrouwen die ik sprak, die vijf jaar of minder in Nederland verblijven, waaronder Naoual, Hind, Zarifa en Julia, alleen Julia een parttime baan.

Goed kunnen communiceren, betekent volgens mijn informanten dat mensen meer bereid zijn te investeren in je. Welbespraakt zijn zorgt ervoor dat je serieuzer genomen wordt op de arbeidsmarkt. Zo vertelde Vida, een Bosnische migrant van 56 die sinds achttien jaar in Nederland is, dat haar professionaliteit en kennis als psychiatisch verpleegkundige wel eens in twijfel getrokken werd doordat zij (volgens anderen) de taal niet goed genoeg beheerste. Dit gaf haar het gevoel minderwaardig te zijn en maakte haar onzeker. Ook vertelde Naoual, een jonge vrouw van 28, dat zij graag gaat studeren voor onderwijsassistente zodra zij het Nederlands goed genoeg spreekt. Ik vroeg haar of zij niet liever lerares wilde worden in plaats van onderwijsassistente. Hierop vertelde ze mij dat ze dit niet zag als mogelijkheid, vanwege haar (gebrekkige) beheersing van de taal. Migrant schatten hun eigen kunnen bij het veroveren van een plekje in de Nederlandse samenleving soms dus laag in. Zo vertelde ook Muniba dat zij, bij een stageplaats bij een bank, bang was dingen te vragen vanuit de angst afgerekend te worden op haar taalgebruik. Zij werd echter ontzettend gesteund door haar collega's en zij hielpen haar goed te functioneren. Hulp vanuit de Nederlandse samenleving wordt dan ook geboden aan migranten, wanneer de inzet van de migrant merkbaar is. Ook

Nikmah ondersteunt dit punt met de volgende uitspraak: “Wanneer jij je best doet, doet Nederland ook zijn best voor jou”.

3.3.3 NIVEAUS VAN BELONGING

Het is veel migranten in Nederland naar eigen zeggen gelukt een plekje in te nemen in de Nederlandse samenleving. Wanneer ik mijn informanten de vraag stelde of zij zich thuis voelen in Nederland, werd meestal met “ja” geantwoord. Wel gaven zij aan zich op verschillende niveaus thuis te voelen in Nederland. Hieruit concludeer ik dat de *sense of belonging* van migranten met verblijfsvergunning in Nederland te categoriseren is. Wanneer de *grammars* van Baumann hierbij betrokken worden, is het interessant om te kijken naar de zogenaamde *segmentary grammar of alterity*. Deze *grammar* determineert dat identiteit en ‘andersheid’ contextafhankelijk zijn. Zo kun je mensen in een bepaalde context zien als een bondgenoot, terwijl je dezelfde mensen in een andere situatie ziet als vijand (Baumann 2004:22). Veel van mijn informanten gaven aan dit ook zo te ervaren. Zij zeggen zich op metaniveau regelmatig gediscrimineerd te voelen en zij worden gegeneraliseerd onder de noemer van migrant. Op lokaal niveau hebben zij echter andere ervaringen. Wat betreft het gevoel *belonging* te ervaren in Nederland, erkennen alle migranten dat zij zich op persoonlijk en lokaal niveau vrijwel altijd welkom en thuis voelen. De mensen in hun nabije omgeving, waarbij gedacht moet worden aan burens en leraren op school, doen hun best om het de migranten zo goed mogelijk te maken in hun nieuwe leefomgeving. Wanneer de vrienden- en kennissenkring echter verlaten wordt, verdwijnt dit welkome gevoel vaak. Dit komt ook voort uit een negatieve beeldvorming van migranten in de media. Ook Naoual bevestigde dit in een gesprek dat wij hadden. Zo zei ze: “We zijn toch mensen en geen dieren? Waarom behandelen ze ons dan soms zo?” Naoual doelde hiermee op het recente Marokkanendebat van de PVV. Veelvuldig wordt er een probleem gemaakt van de aanwezigheid van de islam in Nederland. Dit maakt het voor migranten met een islamitische herkomst moeilijker zich thuis te voelen in Nederland. Denk hierbij ook terug aan het verhaal van Dilek, waarbij zij als migrant gebaseerd op uiterlijke kenmerken geen moeite heeft op te gaan in de Nederlandse samenleving, terwijl zij in gezelschap van haar moeder wel stuit op uitsluiting. Op verschillende niveaus vindt er dus acceptatie en *belonging* plaats.

Het gevoel van *belonging* wordt niet enkel gecreëerd door de bereidwilligheid van migranten zelf. Grotendeels wordt hen de mogelijkheid een thuis te creëren ook ontnomen vanwege een dermate vorm van discriminatie en onbegrip vanuit de Nederlandse samenleving, dat zij niet het gevoel hebben er bij te (kunnen) horen. Want hoewel *belonging*

tot op een bepaalde hoogte gebaseerd is op een gekozen verbinding (Jones & Krzyzanowski 2011:46), is er altijd behoefte aan erkenning van de *others* die al tot de gekozen groep behoren. Een gebrek aan insluiting kan namelijk leiden tot buitensluiting en discriminatie (Reisigl & Wodak 2001 in Delanty 2011:49). Het ligt dus niet altijd aan de migranten zelf dat de *sense of belonging* niet aanwezig is. Wanneer *belonging* niet gerealiseerd kan worden met de gekozen groep, zal er op een ander niveau of met een andere groep nog wel een verbinding gemaakt moeten worden. Het lijkt misschien alsof de migrant geen keus meer heeft, maar zelfs binnen de opgelegde en gedwongen beperkingen waarin hij of zij zich bevindt, kan de migrant door de aanwezigheid van *agency* nog altijd een weloverwogen beslissing nemen. Mensen hebben *agency* en ook al maken zij keuzes en onderhandelen zij binnen de structurele beperkingen van hun omgeving (Clycq in Lleshi 2011:21,22), het ‘zelf’ is niet passief. In de situatie van migranten die gedwongen gemigreerd zijn vanwege de oorlog, zoals Vida, Muniba en meneer Jurat, betekent dit dat zij niet terug zullen kunnen keren naar het land dat zij kenden, omdat dit niet meer bestaat. Hierdoor zijn zij genoodzaakt hier een nieuw thuis op te bouwen en moeten zij binnen de opgelegde beperkingen een *sense of belonging* zien te realiseren. In het geval van deze migranten lijkt het echter juist dat hun uitzichtloze situatie ervoor zorgt dat zij er extra op gebrand zijn hun bestaan in Nederland tot een succes te maken.

3.3.4 TRANSNATIONALE INVLOED OP BELONGING EN IDENTITEIT

Belonging vindt op verschillende niveaus plaats. Zoals eerder beschreven, is *belonging* gebaseerd op een gekozen verbinding, maar is ook insluiting belangrijk. Door weer een aantal verschillen aan te tonen in de situaties van Dilek en Muniba, zal ik laten zien hoe de zichtbaarheid van de migrantengroep in Nederland ook een significante rol speelt bij *home-making* en *belonging*.

Een aanwijsbaar verschil in de situaties van Dilek en Muniba is de aanwezigheid van hun respectievelijke migrantengroepen in Nederland. Deze aanwezigheid vindt op twee niveaus plaats. Allereerst zijn er bijvoorbeeld veel meer Turkse migranten in Nederland dan Bosnische migranten. Hierdoor is het voor Dilek veel makkelijker transnationaal verbonden te blijven met Turkije in Nederland. Los van het feit dat zij regelmatig contact heeft met familie en vrienden uit het herkomstland via bijvoorbeeld Facebook, Whatsapp en Tango⁵, thuis Turkse televisie kijkt en tweemaal per jaar op vakantie gaat naar Turkije, komt zij ook in Nederland gemakkelijk in contact met Turkse migranten. Ik ontmoette Dilek bij de

⁵ Tango is een sociale netwerk applicatie voor mobiele telefoons en tablets, waarbij video- en telefoongesprekken gehouden kunnen worden. Ook kunnen teksten, foto's en video's gedeeld kunnen worden.

Suleymaniye moskee, een Turkse moskee, waar zij begonnen was met lessen om de Koran te leren lezen. Naast het religieuze aspect van de moskee, is het ook een sociale ontmoetingsplaats. Transnationalisme is een sociaal proces, waarin migranten in sociale contexten opereren die de geografische, politieke en culturele grenzen overschrijden (Schriller, Basch et al. 1992 in Brettel 2003:48). Wat hierbij echter wel belangrijk is, is de aanwezigheid van deze sociale contexten in de nieuwe leefomgeving. Transnationalisme definieert lange afstand netwerken (Vertovec 1999:447) die als verbindingen tussen het land van herkomst en het bestemmingsland van de migrant fungeren. Deze transnationale verbinding is binnen Nederland voor sommige migranten gemakkelijk te realiseren, vanwege de aanwezigheid van veel migranten uit hetzelfde herkomstland. Dit is bijvoorbeeld het geval voor Turkse en Marokkaanse migranten, zoals Dilek, Naoual en Soad. Door meer gelegenheid tot transnationale verbondenheid, lijkt er ook minder drang te ontstaan naar het optrekken met Nederlanders, waardoor dit wellicht ook minder vaak gebeurt. Bij de mogelijkheid tot transnationaal contact binnen het bestemmingsland, worden de eigen normen en waarden binnen dit contact in stand gehouden. Hierdoor hoeft de eigen identiteit niet geherdefinieerd te worden. Omdat er soms door de uitsluiting van migranten geen ruimte geboden wordt voor het herconstrueren en herdefiniëren van de identiteit, zullen migranten meer naar hun eigen groep trekken. Dit gebeurt ook veelvuldig bij de Turkse migranten die ik sprak, waaronder Dilek. Zij is bijvoorbeeld van mening dat het openbaar tonen van affectie niet iets is waar haar dochter mee geconfronteerd moet worden. Toen ik een bezoek bracht aan Dilek, liet ze me een filmpje zien van twee Turkse mannen die zoenend vastgelegd waren op de bewakingscamera van een lift. Ze vertelde me dat het twee leden van de moskee waren en dat het filmpje voor nogal wat controverses gezorgd had bij de Turkse gemeenschap. Toen de veertienjarige dochter van Dilek vroeg wat er op het filmpje te zien was, vertelde Dilek dat zij dit niet mocht zien. Ze legde uit dat ze vindt dat zulke liefdesuitingen alleen in het privé-domein mogen plaatsvinden en dat dit in Nederland te veel gebeurt in het publieke domein. Vervolgens richtte ze zich tot mij met de woorden: “Snap je wat ik bedoel, met dat mentaliteitsverschil? Ik wil niet dat mijn dochter dit ziet.”

Voor migranten van andere komaf, zoals Hind, Julia, Vida en Muniba is het lastiger om migranten van dezelfde herkomst te ontmoeten. Hind legde bijvoorbeeld uit dat zij graag in contact wil blijven met Egyptische migranten, maar dat er in haar woonplaats slechts vier andere Egyptische gezinnen wonen. Ze wil graag dat haar kinderen in contact komen met haar cultureel erfgoed, daarom spreekt ze soms af met een Egyptische vrouw die kinderen heeft in dezelfde leeftijd als haar eigen kinderen, zodat ze samen kunnen spelen. Ze gaf echter aan

verder weinig gedeelde interesses te hebben met de vrouw. Vida vertelde een soortgelijk verhaal. Zij gaat tweewekelijks een eindje fietsen met een Bosnische vrouw uit de buurt, zodat ze herinneringen op kan halen aan Bosnië en kan converseren in haar eigen taal. Verder bekende ze weinig vriendschappelijke gevoelens voor deze vrouw te koesteren, omdat ze over nogal wat zaken verschillend denken. Dit sociale contact onderhoudt ze dus enkel vanuit de wens transnationaal verbonden te blijven met haar herkomstland.

De sociale organisatie van migranten en de onderhandeling en (her)construering van identiteit wordt beïnvloed door grensoverschrijdende netwerken (Brettel 2003:98 *in* Vertovec 2007:963). Transnationale verbondenheid is echter geen vanzelfsprekendheid. Muniba vertelde dat zij in het dagelijks leven in Nederland weinig contact onderhoudt met andere Bosnische migranten, vanwege de andere levenshouding. Muniba werkt er hard voor om een bestaan voor zichzelf op te bouwen en ergert zich aan migranten die hier leven van een uitkering en niets uitvoeren, terwijl ze het doen voorkomen aan familie en vrienden uit het herkomstland alsof ze hier leven als koningen. Tegelijkertijd is de relatie met familie en vrienden die nog in het herkomstland wonen ook bekoeld, vanwege de verschillende verwachtingspatronen. De familie en vrienden denken dat migranten in Nederland een rijk leventje leiden, terwijl ze in werkelijkheid hard moeten werken voor een eigen bestaan. Zo komen migranten soms tussen twee culturen en identiteiten te leven, waardoor het lastig wordt om te bepalen waar de *sense of belonging* gevonden kan worden.

Het is geen vanzelfsprekendheid dat migranten zich vinden in hun transnationale identiteit. Aangezien identiteit geen essentieel gegeven is, maar juist veranderlijk en situationeel is (Wekker 1988:40,46), ook al wordt er vaak anders over gedacht, vormt het zich binnen de sociale interactie tussen mensen. Hierbij hebben de transnationale relaties en netwerken waarin migranten zich bevinden dus invloed op hun identiteit, zij het in wisselende mate. Individuen identificeren zich constant opnieuw, op zowel individueel als op groepsniveau (Tempelman 1999:5). Zo kan de *sense of belonging* ook steeds op verschillende niveaus ervaren worden. Identiteit en *belonging* vertonen namelijk op bepaalde vlakken overeenkomsten. De begrippen zijn nauw met elkaar verbonden, maar zijn in de praktijk niet verenigbaar. Het gevoel van *belonging* hebben, wat mijn informanten allemaal op een bepaald niveau ervaren, betekent niet dat zij zich per definitie ook 'Nederlands' voelen. Het zich kunnen identificeren met de Nederlandse identiteit is niet iets wat bij iedere migrant lukt. Het is natuurlijk ook de vraag of dit wel nodig is. Migranten zelf zien hier in ieder geval niet altijd de noodzaak toe. De meeste van mijn informanten vinden dat zij, wanneer zij zich goed en verantwoord gedragen in de Nederlandse maatschappij en zich aan de regels houden, ze hun

best al doen. Het wel of niet hebben van de Nederlandse nationaliteit is wél een interessant gegeven. Burgerschap speelt een belangrijke rol bij *belonging*, omdat burgerschap gezien kan worden als een kwestie van nationale loyaliteit, terwijl het in essentie juist een juridisch-politiek begrip is (Geschiere 2010b). Er wordt vanuit de Nederlandse samenleving een waardeoordeel verbonden aan het wel of niet hebben van de Nederlandse nationaliteit, omdat vaak gedacht wordt dat identiteit een of-of essentie bevat, waarbij het aannemen van de Nederlandse nationaliteit zou veronderstellen dat jij jezelf verenigt met de Nederlandse identiteit. Dit hoeft geenszins het geval te zijn. Het bezitten van de Nederlandse nationaliteit voegde ook niet voor iedere migrant die ik sprak iets toe. Sommige migranten vonden het alleen praktischer, omdat het de bureaucratische rompslomp vermindert, terwijl sommigen het wel als een voorrecht zagen vanwege de kansen die het je biedt. Zo kun je namelijk stemmen, of bijvoorbeeld een huis kopen – iets wat van Muniba een ultiem doel is, omdat het betekent dat je hier definitief kunt vestigen, waarmee je nog meer deel kunt uitmaken van de Nederlandse samenleving. Dit is in overeenstemming met het gedachtegoed van Geschiere dat burgerschap enkel een juridisch-politiek begrip zou moeten zijn, wat gelijkheid voor de wet impliceert. In dit geval blijft er ruimte voor culturele verschillen onder burgers van hetzelfde land (Geschiere 2010b). Het bezitten van de Nederlandse nationaliteit draagt voor de meeste migranten niet bij aan het gevoel ‘Nederlander’ te zijn. Wanneer ik mijn informanten de vraag stelde of zij zichzelf zagen als Nederlander, kreeg ik wisselende antwoorden. Muniba vertelde heel duidelijk dat zij zichzelf ziet als Nederlandse, terwijl Dilek zich enkel en alleen ziet als Turks. De meeste andere informanten zaten hier tussenin. Zo vertelde Manching, een van origine Chinese vrouw van 41 dat ze zich ‘fifty-fifty’ Nederlands en Chinees voelde. Nikmah, een 48-jarige vrouw van Indonesische afkomst, verwoorde haar dubbele identiteit als volgt: “Ik voel me als een kameleon. Van alles een beetje. Soms zijn mensen hier te strak, te serieus. Maar daar te relaxt en te los.” Aangezien zij al eenentwintig jaar in Nederland verblijft en veel positieve aspecten van de Nederlandse samenleving meegemaakt heeft – zo kreeg zij een uitkering, terwijl ze enkel een verblijfsvergunning heeft, wat ze zelf erg uitzonderlijk vond – voelt zij zich grotendeels Nederlands. “Ze zorgen voor me. Je hebt veel recht als persoon.” Los van deze individuele ervaringen, geven de overige migranten aan dat zij zich soms wel als Nederlander zien, maar dan in de vorm van een ‘Bosnische Nederlander’, of een ‘Marokkaanse Nederlander’. Deze uitspraken komen overeen met het gedachtegoed van Halleh Ghorashi dat een transnationale benadering van cultuur en ruimte voor hybride positionering ervoor zou zorgen dat hybride benamingen (2003:24) zoals ‘Bosnisch-Nederlands’ en ‘Marokkaans-Nederlands’ mogelijk zijn.

Het zijn echter niet louter contextuele omstandigheden die invloed uitoefenen op het gevoel van ‘Nederlander’ zijn. Ook de duur van het verblijf in Nederland oefent hier invloed op uit. Daarnaast is de leeftijd waarop een migrant naar Nederland komt van invloed op de mogelijkheden van het succesvol aarden in Nederland. Hierover maakte meneer Jurat heel metaforisch de vergelijking met een zaadje en een volwassen boom. “Voor mij is van een plek naar een andere plek moeilijk. Een boom verplaatsen is moeilijk. Jonge zaadjes kunnen nog alle kanten op, zo is de natuur.” Het maken van een thuis is dus van een hoop aspecten afhankelijk, waarbij eigen inzet, geboden kansen, burgerschap, transnationale verbondenheid en leeftijd wisselende rollen spelen.

3.4 FORMULE VOOR HOME-MAKING

Het proces van *home-making* wordt bij migranten met verblijfsvergunning beïnvloed door de kansen die hen geboden wordt en het zelfinzicht om zulke kansen te kunnen zien voor wat ze waard zijn. Het is aan de migrant zelf om zulke kansen ten volle te benutten, om een zo vruchtbaar mogelijk bestaan op te bouwen in Nederland. Soms blijkt echter dat de Nederlandse samenleving in zoverre uitsluitend is, dat het voor migranten moeilijk wordt om aansluiting te vinden bij de Nederlandse identiteit. In zulke gevallen vindt er *belonging* plaats gebaseerd op een gekozen verbinding in relatie tot de eigen migrantengroep. Op lokaal niveau blijkt er ook altijd een niveau van acceptatie en *belonging* te bestaan, maar op grotere schaal blijkt in de praktijk vaak dat de migranten toch uitgesloten blijven door hun toegeschreven status als migrant, welke zij niet kunnen overstijgen, omdat hen niet de mogelijkheid geboden wordt een sociale identiteit te construeren waarbij zij alle facetten van het hier en daar kunnen combineren. Insluiting is wel mogelijk door eigen inzet. Hierbij is het bezitten van burgerschap een toevoegende waarde voor sommigen, maar niet het ultieme doel en ook niet noodzakelijk voor de *sense of belonging*. Wanneer ruimte geboden zou worden vanuit de Nederlandse maatschappij voor het creëren van een én-én identiteit, in plaats van een of-of identiteit, zullen migranten nog succesvoller een thuis kunnen maken in Nederland, waarbij ze zich op meer dan één niveau welkom zullen voelen en *belonging* zullen ervaren.

4. PROTEST ALS INTERMEDIATE INVULLING VAN IDENTITEIT EN HOME & BELONGING

4.1 INTRODUCTIE

In dit hoofdstuk stel ik, Stephanie, mijn empirische bevindingen centraal. De vormgeving van dit hoofdstuk vond ik moeilijk. Mijn aanwezigheid in de kerk, leidde tot veel onrust, maar vormde een wezenlijk onderdeel van de dataverzameling in het veld en de analyse achteraf. Zonder mijn rol

als onderzoeker te beschrijven en reflectief te zijn op mijn aanwezigheid, zou het verhaal incompleet zijn. Om deze reden heb ik hier ook een paragraaf aan gewijd. Zo hoop ik een zo'n eerlijk, reflectief mogelijk antwoord op mijn onderzoeksvraag te geven. Identiteit als de dialoog tussen hoe anderen ons willen zien en typeren en hoe wij ons zelf zien, vormt de leidraad van mijn verhaal. Verder moet de strijd tegen uitsluiting, altijd begrepen worden binnen de gesitueerde structuren van die uitsluiting.

In dit hoofdstuk staan de onuitzetbare asielzoekers, wonende in de gekraakte sacramentskerk in Den Haag centraal. Voor mijn onderzoek heb ik drie maanden lang de bewoners in de tot 'het vluchthuis' omgedoopte kerk, mogen leren kennen. Zij wonen daar tijdelijk, omdat zij als asielzoekers uitgeprocedeerd zijn of hun (tijdelijke) verblijfsstatus zijn verloren. De kerk is de dagelijkse setting van mijn informanten en de meeste tijd heb ik daar doorgebracht. Dit is de plek waar zij wakker worden en naar bed gaan. Waar zij hun brood smeren en thee drinken. Waar zij tv kijken, muziek luisteren en spelletjes spelen. Waar zij soms boos of jaloers zijn. Waar verjaardagen met slingers en taart worden gevierd. Kortom, hier slapen, wonen, leven, lachen en huilen, maar bovenal protesteren onuitzetbare asielzoekers tegen de impasse in hun leven. Dit protest, zo blijkt, is van fundamenteel belang en vormt naast de eis en het verlangen naar de condities waarin *home* en *belonging* mogelijk worden gemaakt, gelijktijdig de fundamentele invulling van *home* en *belonging* nu. Dankzij vele uren die ik daar doorbracht heb ik veel data verzameld. Bij het selecteren van fragmenten

uit gesprekken, interviews en veldnotities heb ik mij laten leiden door het veld. Ik heb geprobeerd de meest representatieve fragmenten te selecteren van waaruit ik vanuit emic perspectief het verhaal vertel van mijn informanten, ingekaderd binnen onze onderzoeksvraag. Hoewel ik de diversiteit van mijn informanten wil benadrukken, scharen zij zichzelf onder de term; “onuitzetbare asielzoekers/vluchtelingen”, dit is dan ook de term die ik in dit hoofdstuk hanteer.

4.2 WIJ ZIJN ‘ONUITZETBAAR’

“Mijn oudste broer is gedood, hij was ouder dan mij, 3 jaar. Hij is vermoord door de Al Qaida. Ik had het niet verwacht dat hij gaat dood. Echt we waren er kapot van. Ze probeerden twee keer om mij dood te maken. De 1^e keer mislukte en tijdens de 2^e keer hebben ze mijn broer geraakt. Eentje hier - Allawy wijst op z’n nek – en eentje hier, wijzend op z’n neus. Ik moest vluchten via verschillende wegen. Dit was toen ik 23 jaar was. Ik heb heel erg veel meegemaakt. Vanaf Irak naar Nederland, deze reis duurde 6 maand en voelde als 60 jaar.”

Allawy praat niet graag over het verleden. Toch vertelt hij vaak zijn vluchtverhaal. Tijdens onze ontmoeting waarin ik met hem praat over het leven in de kerk vertelt hij zijn vluchtverhaal, zonder te stoppen en herleeft hij alles. Ik zag dat dit hem aangreep. Wanneer het gesprek over het gemis van zijn familie en het verlies van zijn broer gaat, loopt hij weg. Met zijn gezicht nat van water komt hij terug. “Zijn we klaar”?

Allawy’s verhaal illustreert één van de vele verhalen die alle bewoners van het vluchthuis in Den Haag met zich meedragen. Deze komen tijdens gesprekken en interviews vaak naar voren. Zo vertelde Mazin tijdens een interview hoe zijn vader hem vertelde het land te ontvluchten en waarom het land niet langer veilig voor hem was. *“My reason to leave is really about my security and my family security. I got hired for the Americans for 3 years and half. And after I realized my job is getting me in a very dangerous situation. Many translators got killed in other cities, one of them was my father’s cousin. I saw his body it was full with bullets. So my father said; Mazin try to escape”*. Haali vertelde; *“This groups made immigration, because the situation is very dangerous. People kill and car bombs, we cannot live in this country. The kinds of reasons for killing are different. Some people want to kill you because you work in the government, some for money, and some for religion. Some people want to kill me, because I was a loyer. You know you look television, you can see what is happening in this country. Before last week I think about 1500 people are killed. This country is stubborn. You understand? This is the reason why people leave”*. Hoewel ieders verhaal

uniek is, proberen mijn informanten mij telkens te overtuigen van hun oprechtheid. Hier staat niet de oprechtheid van deze verhalen ter discussie, maar probeer ik in te gaan op de redenen voor de prominente aanwezigheid van deze verhalen tijdens onze gesprekken, Van waaruit ontstaat het verlangen om de redenen voor vluchten zo te benadrukken?

Het belang achter het herhalend vertellen, komt voort uit zowel het individuele perspectief om de diversiteit binnen de groep te benadrukken, als wel het belang om als groep uit te dragen dat zij daadwerkelijk waarachtig gevlucht- en onuitzetbaar zijn. Het is zoals Allawy verwoord; “Dat is de enige kans om laat mensen mijn stem horen daarvoor ik was onder grond niemand weet van mij hoe was het mijn leven op straat. Wij moeten onze stem overal laten horen. Ik wil waardig leven en heel sterk blijf en ik wil kans zoals andere mensen om te leven, Ik wil zelf beslissen over mijn leven”. De wens geloofd te worden, komt voort uit de manier waarop de Nederlandse overheid hen positioneert buiten -maar daarmee ook binnen- de Nederlandse samenleving. Door hen neer te zetten als uitgeprocedeerde asielzoekers en illegalen worden stereotype identificaties gebruikt, welke door het unificeren van individuen tot één groep vaak gemakkelijk en ongenueanceerd negatief is (Eriksen 2010). Het erkent geen onderlinge verschillen. Niet alleen worden hierdoor de mensen achter de groep niet meer her- en erkend, maar raken zij ook de regie over hun leven kwijt. De positie die hen toebedeeld wordt, sluit hen niet alleen uit in woord en daad maar ook letterlijk waarin het hebben van een baan, een huis of andere sociale zekerheden worden ontkend. Deze term, welke onrechtmatig verblijf en illegaliteit impliceert, ervaren de kerkbewoners als een onjuiste omschrijving van hun positie binnen Nederland. Zij noemen zichzelf; ‘onuitzetbaar’, een term bedacht door de bewoners, hulpverleners en vrijwilligers van de kerk. Het staat voor de situatie waarin deze mensen zijn gebracht en de manier waarop zij zichzelf positioneren binnen de Nederlandse samenleving. Met ‘onuitzetbaar’ duiden zij op de vele redenen waarom zij niet zomaar naar Irak terug kunnen keren. Ten grondslag aan de term; *onuitzetbare asielzoekers* ligt identiteit. Het is de manier waarop zij zichzelf positioneren binnen de Nederlandse samenleving en komt tot stand binnen de spanning tussen toegeschreven en toegeëigende identiteit (Hall *in* Wekker 1988:46) en de onderhandeling- en betekenis van het verleden in het heden (Ghorashi 2003), waarin het gedeelde verleden van oorlog benut het betekenis geven aan de positie in heden. De eigen identificatie en positionering in Nederland als onuitzetbare asielzoekers/ vluchtelingen ontstaat dus in een relationeel proces (Barth *in* Eriksen 2010) en vormt zich in de dialoog tussen de Nederlandse overheid (‘de IND’) en deze zelfbenoemde onuitzetbare asielzoekers. De opgelegde structuur

binnen Nederland van uitsluiting en identiteit in de of-of essentie, vormt de structuur waarbinnen en waarmee hun identiteit wordt gevormd.

4.3 SLAPEN IN EEN KOUDE KERK: DE KERK ALS SYMBOOL VAN UITSLUITING

“Achter de kerkbanken liggen matrassen. Sommigen op een oude boxspring of op leger- en kampeerstretchers, andere matrassen liggen opgestapeld, om zo de kou van de vloer niet door te laten dringen tijdens de nacht. Elke matras is bedekt met een aantal dekens, niet één hetzelfde. Hoewel het in de middag is, bewegen er dekens. Enkele bewoners liggen nog op bed, met hun hoofd onder de dekens verstopt”.

Voor de bewoners van ‘het vluchthuis’ in Den Haag begint de dag laat. Dit typeert de uitzichtloosheid, waarmee de

dagen – met uitzonderingen van geplande protesten of open dagen na – veelal zijn ingevuld. ‘s Avonds leven zij op maar 's nachts houden de gedachten hun wakker. Er zijn geen redenen om op te staan, zoals werk of afspraken. Daarom blijven sommigen tot één, twee uur in de middag in bed liggen. Deze paragraaf gaat in op de setting van het onderzoek, de kerk en de symboliek van in- naar uitsluiting en de daarmee gepaarde beperkte positie die deze bewoners krijgen in Nederland. De gekraakte kerk staat symbool voor hoe de unificerende *othering* van deze diverse groep mensen door Nederland als ‘illegalen’, hen plaatst in- of zelfs buiten de marges van de samenleving.

De oude kerkbankjes in rijen voor het altaar, het Mariabeeld boven de tv en Jezus naast het bed van Mazin, zijn het laatste bewijs dat dit nog niet zo lang geleden gewoon een kerk was. De plek, waar mensen samenkwamen, waar gepreekt werd en waar iedereen welkom was, ongeacht hun diversiteit, herbergt nu de buitengesloten mensen in Nederland. Hoewel de deuren van de Haagse sacramentskerk nooit op slot zijn, waar iedereen in- en uit

kan lopen, voelt de kerk niet als een thuis en soms zelfs als een gevangenis voor de bewoners. Want de kerk, in plaats van een veilig oord, is nu een gekraakt gebouw waar mensen die in Nederland niet welkom zijn, worden opgevangen. Tegen deze behandeling ageren de bewoners. Om de kerk – nu symbool van uitsluiting – als een thuis te zien, zou betekenen dat zij berusten in het lot van onzichtbaarheid en uitsluiting van de samenleving.

Hoewel door vrijwilligers, donateurs en bewoners, geprobeerd wordt een thuissituatie te creëren, wordt dit niet als zodanig ervaren. De bloemen op tafel, gebracht door buurtbewoners, of activiteiten als wandelen georganiseerd door omstanders zijn, hoewel gewaardeerd, toch een schrale troost en sluiten niet aan bij de verlangens van mijn informanten. Het zijn vooral pogingen een thuis te creëren zoals omstanders zelf graag thuis ervaren.

Thuis is een lastig te definiëren begrip voor de bewoners. Zij noemen zichzelf dakloos. De kerk wordt, ondanks alle goede bedoelingen, geassocieerd met het niet vrij zijn. Zo vertelt Allawy tijdens het avondeten; “Het is als een kleding die ik niet aan wil. Een trui die ik *moet* aantrekken, maar hij zit niet lekker”. Dit gevoel wordt versterkt door het ontbreken van privacy en een warme huiselijke sfeer. Zo zijn alle meubelen in de kerk afkomstig van donaties en hebben zij amper persoonlijke spullen die voornamelijk uit bewijsdocumenten en enkele oude foto’s bestaan. Dit maakt de kerk tot een onpersoonlijke plek, typerend voor de situatie waarin zij zitten.

De beperkte levensruimte van mijn informanten, staat symbool voor de beperkte ruimte die de bewoners in Nederland krijgen. De noodzaak ontbreekt om naar buiten te gaan, Haali vertelde mij; “*Where is the good life here in the church. This is the same as the train. For you every time another situation. The train when it moves, your eyes see another place, then you are so happy. But this life, we stay in one place. We don’t see other place. I stay on one place. I am without a future. I cannot make anything, no contact with the people, when I open the door where do I go?*” “*This is the same as the prison, only now I have the key, but what can I do when I go outside, I can do nothing*”.

De sociale wereld reikt niet veel verder dan de kerk. Hoewel sommigen een sociaal leven buiten de kerk hebben, hebben de meeste bewoners hun oude contacten verloren. Zo vertelde Nassan; “Vroeger ik heb contact en ik ga naar disco, maar ik stop met disco. Ik heb Koerdische vrienden ook in Nederland, maar ik heb niet zo contact met hun. Altijd ik heb andere telefoon”. De meeste vrienden zijn jongens uit Irak en net als hen vluchteling en/of (uitgeprocedeerde) asielzoeker. Veel Nederlandse contacten, buiten de vrijwilligers in de kerk, hebben zij niet. Uitgeprocedeerden raken als groep in isolement.

Ook de bittere kou binnen de muren van de kerk staat symbool voor het gebrek aan de warmte van je ergens thuis voelen. In de kerk is het altijd koud. Haali, een iets oudere man, die zich een plekje heeft toegeëigend naast één van de weinige kachels, heeft daarom altijd een wintermuts op met daarover de capuchon van z'n trui. Ook Allawy, de jongen gevlucht voor de Al Quaida die zijn broer vermoordde, grapt altijd over de kou. Hij is ondanks, of misschien juist dankzij, zijn verleden een grappenmaker die serieuze gesprekken liever uit de weg gaat. Hij richt zich op de (nieuwe) bezoekers van de kerk en maakt graag een praatje. Als hij in deze gesprekken zijn situatie uitlegt word dit verhaal verpakt in een verhaal over de kou. "Het is koud hier, echt koud", zegt hij al bibberend, "Dit is geen leven".

4.4 "HOME IS THE HOPE": AGENCY BINNEN DE KERK

"I find home. I wait because, I get home here, a normal one not perfect. You live this life for the hope, every time you try. You know, home is the hope."

- Haali, 2 april 2013

Deze woorden van Haali verduidelijken hoe binnen de kerk vastgehouden wordt aan een hoopvolle toekomst. Hoewel het thuis voelen samen met hun identiteit in een impasse lijkt te verkeren en in grote mate afhankelijk is van het Nederlandse beleid, betekent dit niet, dat er geen hoop en verlangens zijn naar een thuis in Nederland. Mensen zijn niet passief en zelfs in de structurele beperkingen van hun omgeving, behouden zij hun *agency* (Eriksen 2010, Lhesi 2011). Deze *agency* uit zich ook in de hoop van mijn informanten en de manier waarop zij proberen een 'eigen' sfeer binnen de kerk te creëren. Deze 'eigen' sfeer put uit gedeelde elementen die herkenbaar zijn voor de hele groep. Het gevoel van saamhorigheid, gebaseerd op een gedeelde positie en verlangens, maakt groepsvorming mogelijk, welke een *sense of belonging* verwezenlijken zelfs binnen de onpersoonlijke en koude kerk. Zo maken zij duidelijk dat 'thuis zijn' voor hen de hoop op vrijheid is. Zij willen de vrijheid om zelf hun leven in te delen en een bestaan te kunnen opbouwen met een gezin wanneer ze dit willen. Voor Heisseim is dit wanneer hij samen met zijn kindje in een fatsoenlijk huis kan wonen, met een baan en voldoende geld om samen van te leven in Nederland⁶. Voor Mazin betekent 'thuis' het moment dat hij weer mag vliegen. Dit is zijn droom. Zo zegt hij tijdens een gesprek waarbij we zijn gemaakte tekeningen bespreken; "*Flying is my home*". Thuis' wordt voor hem gesymboliseerd in ambities en mogelijkheden achterna jagen. Hij wil en zal piloot

⁶ Alle gesprekken met Heisseim waren in zijn eigen ontwikkelde gebarentaal en tekeningen op papier.

worden. In zijn gelukkige jaren in Nederland, leerde hij vliegen. Dit werd hem ontnomen toen zijn verblijfsrecht/status werd ingetrokken. Voor Mazin betekent vliegen het recht om in Nederland te mogen blijven en een leven op te bouwen. Het symboliseert de vrijheid waar Mazin dagelijks naar verlangt, een veilig en gelukkig leven. Tijdens één van de tripjes naar het centrum, waar hij mij vol trots Irakese gerechten laat proeven, vertelde hij over zijn hoop op een permanent verblijf in Nederland, waar hij onverzettelijk aan vasthoudt; “*My dream is the hope that someday I have a child with my wife. God will help for that*”.

Ondanks dat de kerk uitsluiting symboliseert, proberen de bewoners in de kerk met bepaalde initiatieven samen als groep wel binnen de beperkte positie een *sense of belonging* te ervaren. Het ‘eigen’ maken uit zich vooral in gezamenlijk eten, de muziek die geluisterd en gedraaid wordt en de aankleding van het gebouw door foto’s van hun acties en zelfgemaakte tekeningen. Verder wordt geprobeerd de tuin achter de kerk op te knappen en worden er door Ali en Allawy samen met hulpverleners twee slaapkamers binnen de kerk gebouwd. Deze initiatieven zijn een vorm van zelfontplooiing waaruit zelfrespect en waardigheid kan worden ontleend. Hoewel de mogelijkheden tot zelfwaardering en zelfontplooiing van wezenlijk belang zijn voor het proces van *home-making* beperkt worden, is het inzicht naar eigen onbenut talent en de frustratie die dit oplevert ook een bron van waaruit alsnog in zekere mate zelfwaardering kan worden opgebracht. Zo verkondigde Allawy: “Ik weet dat als ik krijg verblijfsrecht krijg, ik meer dan half Nederlander”. “Ik doe mijn best in dit land en vanuit mijn hart”. Ook Khalid, die vloeiend Nederlands praat, vertelde hoe hij een uitzondering was in de kerk en hoe hij in de jaren dat hij in het asielzoekerscentrum een opleiding volgde en de taal leerde. Ook nu hij uitgesloten is van zulke rechten, probeert hij zijn dagen nuttig te maken. Nassan zei: “Soms mensen kan goede werken, mag niet werken. Deze jonge mensen als gaan vrij, gaan taal leren, school leren, gaan op vakantie, zelfde als andere mensen”. Deze vormen van waardigheid, waaruit zelfrespect kan worden ontleend, zijn een elementaire bron voor de mogelijkheid je ergens thuis te voelen. Ook het wij-element in de kerk, welke groepsvorming- en verbondenheid impliceert is onmisbaar voor *belonging*.

4.5 “HET RECHT OP BESTAAN”

“Wij zijn hier”

“Waar zijn jullie principes”

“No borders no nations stop deportations”

“Geen man, geen vrouw geen mens is illegaal”.

Slogans die mijn informanten tijdens protesten op spandoeken meedragen. Zij eisen een menswaardig bestaan. Zij hebben geen recht op onderdak, werk, en sociale zekerheden, zij verkeren in een uitzichtloze situatie en zijn kwetsbaar voor uitbuiting. Zij leven in de marges van de samenleving. Deze paragraaf gaat verder in op de dialoog tussen uitgeprocedeerd en onuitzetbaar, tussen in- en uitsluiting. Het protest dat de bewoners van de kerk organiseren om hun benaderde positie binnen de samenleving te benadrukken, vormt een belangrijk onderdeel van het leven. Onze concepten van *home-making*, *belonging* en identiteit manifesteren zich in dit protest.

Tijdens één van de protesten, zoals die ik heb meegemaakt, lopen de bewoners van de kerken uit Den Haag en Amsterdam samen met hulpverleners, vrijwilligers en betrokken omstanders in protestmars een route door de stad. Vergezeld door de politie is een route uitgestippeld welke zal eindigen bij de Tweede Kamer in Den Haag. Een groep mensen verzamelt zich bij het station, hier wachten we samen om de tocht te beginnen. Het is een mengelmoes van culturen. Sommige mensen dragen spandoeken met kreten als; “wij zijn hier”, “vluchteling geen crimineel”, “geen mens is illegaal”. Samen met Heisseim, Ali en Bibo deel ik informatieve flyers uit aan toeschouwers en voorbijgangers. Vooraan in de stoet lopen de bewoners van de Haagse kerk. Zij dragen grote spandoeken met zich mee en schreeuwen: “Geen man, geen vrouw, geen mens is illegaal”.

Hier wordt duidelijk dat identiteit een fundamenteel element is van *belonging*, ‘je ergens thuis voelen’ waarbij de mogelijkheid tot zelfontplooiing en zelfrespect essentieel zijn. Het *selfing* als groep tegen de Nederlandse overheid, versterkt groepsvorming en kweekt saamhorigheid, welke samen een gevoel van *belonging* mogelijk maken. Dit is zoals Baumann stelt de sociaal gedeelde structuur ofwel de *grammar* (2004:19) die uit gaat van een zwart-wit situatie. Waarbij de bewoners van de kerk, als onuitzetbaren, tegenover de Nederlandse overheid staat. De dialoog hier, is in dit geval de strijd tegen het gebrek aan erkenning van (groeps)identificaties draagt op deze manier juist bij aan hun eigen (groeps) identiteitsvorming. Juist omdat identiteit ontstaat in de onderhandeling met anderen en de sociaal opgelegde structuren (Eriksen 2010), wordt het ook gevormd door gebrek aan erkenning, soms juist tegen de dingen die anderen ons opleggen (Taylor 1994). Hieruit ontstaat bij deze groep het *selfing* als ‘onuitzetbaren’.

De bewoners van de kerk trachten via het protest, niet alleen een menswaardig bestaan te eisen, maar vormen hiermee ook simultaan hun eigen (groeps)identiteit. Tevens, maar binnen de beperkte positie die hen is opgelegd, vormen zij een groep onuitzetbare asielzoekers. Hoewel deze term nog steeds afhankelijk is van de structurele beperkingen

vanuit de sociale context, is dit wel een term die hen minder in de marges van de samenleving plaatst. Een identificatie waarin zij waardering en respect voor zichzelf kunnen opbrengen, waar hun energie, die niet geïnvesteerd kan worden in ambities en talent, kan worden in- en omgezet naar protest.

Dit belang is mooi verwoord door Rizgar, een voormalig asielzoeker die zijn verblijfsstatus verkregen heeft en nu de mensen in de kerk bijstaat; “Het protest is heel belangrijk voor ons. Deze mensen moeten dagelijks beetje anders doen. Ze moeten voelen dat ze iets kunnen doen en laten zien aan de staat dat ze een echt probleem hebben. De jongeren moeten zichzelf vernieuwen. Ik noem het een soort workshop. Hele tijd binnen zitten, dan voel je je echt niet goed. Zij moeten voelen, wij hebben goed gedaan vandaag. Terug kijken op foto’s van protesten en zien wij hebben goed gedaan. Kijk hoeveel ondersteuners wij hebben. De kerk is niet een plek om te blijven leven, we moeten echt blijven protesteren, dat is echt heel belangrijk.”

Het protest, dat zich uit als het verlangen om ergens te mogen aarden en binnen deze plek een menswaardig bestaan op te bouwen, vormt op deze manier een fundamenteel element in wat hun positie nu juist bepaald. Het zichtbaar maken van- en hun protest tegen hun positie als uitgeprocedeerde illegalen draagt bij aan zelfwaardering, een belangrijk anker binnen identiteit en de mogelijkheid je thuis te kunnen voelen, en jezelf te kunnen ontplooiën. Het biedt de mogelijkheid tot het vormen van eigen identiteit, waar je jezelf in kunt vinden en respecteren en waarin de toegeschreven elementen van uitsluiting niet langer de positie bepaald die zij in Nederland innemen. De strijd naar het recht op eigen identiteit, levert dus ook een bron van *selfing* jegens *othering* op. Hoewel ook deze *selfing* – manier waarop zij zichzelf positioneren en identificeren – vanuit de beperkingen in de omgeving wordt geconstrueerd, biedt deze benaming meer mogelijkheden in Nederland en vormt het een bron van zelfrespect. Identiteit wordt gevormd door zowel de plaats die wij toebedeeld krijgen door anderen, als de positie en betekenis die wij ons zelf toekennen. Dat wat anderen in ons menen te zien vormt ook deels onze identiteit (Taylor 1994). De kanttekening die hierbij geplaatst moet worden is dat ondanks dat onderlinge verschillen tijdens protest waarin hun solidariteit moet worden uitgedragen minder prominent benadrukt worden, in andere situaties wel aanwezig zijn.

4.6 “WIJ EISEN EEN MENSWAARDIG BESTAAN”

Aankomend in de kerk, hoor ik geschreeuw, er is duidelijk weer ruzie in de kerk. Een beetje ongemakkelijk blijf ik buiten staan. Dit is niet de eerste keer, dat er ruzie en onenigheid is.

Laatst durfde Mazin mij zelfs niet meer naar de bus te brengen, want de vorige keer dat hij dit deed kreeg hij grote problemen in de kerk toen hij terug kwam. De keer daarvoor waren de wonden in het gezicht van Allawy nog zichtbaar en duidelijk was dat hij niet met mij mocht praten. Ik praat even met Ali; “you can go inside”, zegt hij, uit ongemak aai ik de hond die tijdelijk in de kerk logeert. Binnen wordt in een taal die ik niet versta, luidruchtig, naar elkaar geroepen. Door de glazen wand zie ik wilde handgebaren en boze gezichten, er wordt hard geduwd en iemand valt op de grond, anderen proberen ze uit elkaar te houden. Haali en Heisseim nodigen me uit om binnen te komen. Ik ga naast Haali zitten en Heisseim zet thee, Haali bemoeit zich niet met de ruzie, we kijken elkaar even aan. Heisseim lacht, en wijst op zijn oren, hij lijkt te willen zeggen; “ik hoor toch niks”. Na een rake klap, worden ze uit elkaar gehaald. Abu Usif, een iets oudere, rustige man, dwingt de mannen met elkaar te praten en de hand te schudden. De onwil is te lezen op hun gezichten. Na een poosje geven ze elkaar een kus op het voorhoofd, maar echt menen doen ze het nog niet.

In de kerk heersen veel onderlinge frustraties, jaloezie en onenigheid. Soms zijn ruzies zo aanwezig, dat dit de boventoon voert tijdens het observeren en in de analyse van de velddata naderhand. In deze paragraaf ga ik in op het verlangen dat zij hebben op een leven buiten de termen van (onuitzetbare) asielzoekers en vluchteling, een leven en identificatie waarin zij zelf, als mens centraal staan. Ik ga in op mijn rol als onderzoeker in de veldwerksetting. Dit is een bewuste keuze, omdat de relatie met- en de verhouding tot sommige informanten in het veld cruciaal is voor het begrijpen van de omstandigheden waarin zij leven en de frustraties en verlangens die zij hebben.

Jaloezie om aandacht, vaak gefixeerd op de aanwezigheid van meisjes en vrouwen, in de kerk bemoeilijkte ook mijn positie in de kerk. Rapport opbouwen en één op één gesprekken werden hierdoor bemoeilijkt. Deze dynamiek onder de bewoners, hoewel ik het nooit helemaal begrepen heb, was dagelijks aanwezig. Veel van de ruzies en soms zelfs gevechten kwamen voort uit deze jaloezie.

Daarbij vonden sommige bewoners mijn aanwezigheid verwarrend. Het gebruik van woorden als ‘interview’ en ‘onderzoek’ moest ik snel afleren. Bij de IND hebben zij vele ongemakkelijke interviews moeten doen en de associatie werd snel gelegd. Mijn vragen of uitleg over ‘mijn onderzoek’ wekte soms argwaan.

Dit intrigeerde mij, ik was mij ervan bewust dat dit een wezenlijk onderdeel vormde van het veld. Waar kwamen deze emoties vandaan en wat lag eraan ten grondslag? Deze zichtbare frustraties en spanningen ontstaan niet zomaar. Het verlangen naar een fatsoenlijk leven bestaat niet alleen uit de behoefte aan onderdak, voedsel, een baan en andere sociale

zekerheden, maar ook uit de mogelijkheid tot het aangaan van relaties (met vrouwen), de mogelijkheid mensen te vertrouwen, gelukkig te zijn en respect voor andere en voor zichzelf te hebben. Dit zijn essentiële aspecten van *home-making* en een *sense of belonging*. Een menswaardig bestaan blijkt hiervoor fundamenteel.

4.7 “CHONI BASHI?”

“Choni bashi⁷?” Araz kijkt me lachend aan. Het is avond en iedereen staat in de rij voor de grote pannen eten die Tovic in zijn keuken heeft bereid. De ruimte is gevuld met de geur van lekker eten. Naast de tafel staat een grote zak gevuld met Turkse broden. Tovic schept op, zo krijgt iedereen evenveel en wordt ruzie vermeden. Rijst, witte bonen en amandelen in tomatensoep, een stukje kip, plakjes komkommer en een stuk Turks brood is het menu voor vandaag. Van Nederlands eten houden de bewoners niet, zij zijn trots op hun eigen keuken. Tovic doet zijn best om, met de beperkte middelen die hij heeft, elke dag een Irakese maaltijd voor te bereiden. Samen zitten we aan de lange rij tafels te eten. Allawy heeft een grote koptelefoon op en luistert naar Arabische muziek. Araz verdwijnt achter zijn kleine tablet en praat met zijn nicht uit Irak. Haali heeft de tashbih⁸ in zijn hand geklemd en zegt mij alle 99 heilige namen van Allah. Mazin vertelt dat op de corvedienst die aan de muur hangt in het Arabisch geschreven staat dat hij en Hoker vandaag de afwas moeten doen.

Transnationale elementen vormen een belangrijk onderdeel van het dagelijkse leven. Hoewel de manier waarop- en de mate waarin verbondenheid met het thuisland niet vanzelfsprekend is (Ghorasi 2003), neemt in de kerk, vanwege het gebrek aan het recht om deel uit te maken van de Nederlandse samenleving, deze verbondenheid een belangrijke plaats in.

Dit uit zich vooral in het contact met familie en vrienden in- en uit het herkomstland. Technologie heeft het mogelijk gemaakt, thuis als ware dichterbij te halen. Zo vertelde Mazin dat afstand met de familie er niet meer zo toe doet als vroeger. Dit contact is voor veel bewoners van essentieel belang, zoals Allawy verwoorde; “Contact met familie, heb ik als ik thuis ben elke moment. Soms samen eten via de webcam. Soms zijn alle woorden op, dan

⁷ De betekenis van Choni bashi is; Hoe gaat het?

⁸ De tashbih is een gebedssnoer gebruikt bij het verrichten van de Dzikr waarbij de 99 heilige namen van Allah worden genoemd.

kijken we gewoon, zonder praten.⁹ Via de telefoon en het internet hebben de bewoners contact met familie uit- en in het herkomstland.¹⁰

Hoewel sommigen zich potentieel thuis kunnen voelen in Nederland, of dit voorheen al deden, raken zij door het verlies van hun recht op asiel en vluchtelingen status, dusdanig in isolement, dat deze gevoelens verdwijnen. De verbondenheid met het herkomstland lijkt sterker te worden naarmate er minder plek voor je is in de maatschappij waar je in leeft (Ghorashi 2003). Het thuisland en de onderhandeling van de meegedragen identiteit vanuit het thuisland in Nederland, lijkt dan ook een steeds grotere en belangrijke rol te spelen in hun leven. Juist omdat hier ook de gedeelde herkenbaarheid vanuit het verleden een bron vormt voor verbondenheid, komen de gedeelde elementen van het thuisland steeds meer naar voren”. Zo wordt er in de kerk onderling alleen Koerdisch of Arabisch gesproken, klinkt er voortdurend Arabische muziek en wordt er door Tovic sober Irakees eten bereid. Verder worden er ‘s avonds veel Irakese spelletjes gespeeld. Hoewel religie slechts door enkelen uitgedragen wordt, speelt het wel een rol binnen de kerk, omdat het de bewoners verbindt. Het is een herkenbaarheid van thuis die zij in elkaar terugvinden.

Verbondenheid met het herkomstland uit zich ook in het bij zich dragen van foto’s, spelletjes en rituelen, en in het bezoeken van culturele samenkomsten. Dit kwam vooral naar voren tijdens het Newroz Koerdische nieuwjaarsfeest (lentefeest), die ik mocht bijwonen. Met de Koerdische vlag op hun rug liepen we de naar de feestzaal. Beurtelings gingen ze met hiermee op de foto. Op bekende Koerdische muziek werd enthousiast gedanst. De informanten die mij hiermee naartoe namen, stonden als eersten op de dansvloer. Zij dansten samen de *govend*¹¹. Bij het zingen van het volkslied hielden zij plechtig hun hand op hun borst. Zoals zij opleefden en het plezier dat zij hadden werd voor mij duidelijk dat zij erg trots waren op hun Koerdische afkomst.

Ook het protest vormt een verbondenheid die reflecteert op elementen van thuis, zoals de onveilige situatie in Irak en de redenen van vluchten. Dit zijn elementen uit het herkomstland waarin verbondenheid met elkaar worden gevonden. Op deze wijze worden herkenbare elementen van thuis nog steeds benut in de kerk om onderlinge verbondenheid te creëren. De betekenis die aan het meegedragen verleden wordt toegekend, wordt bepaald door de context van het heden (Ghorashi 2003). Hoewel het verleden wordt meegedragen, is

⁹ Met ‘thuis’ bedoelt Allawy het huis van een vriend in Almere die hij in het AZC heeft leren kennen.

¹⁰ Voor de meeste bewoners van Irakese (Koerdische) afkomst wordt met het herkomstland voornamelijk Irak en Noord-Irak of volgens de Koerdische bewoners; Koerdistan bedoeld.

¹¹ De *govend* is een Koerdische rondedans, waarbij je elkaars hand vasthoudt.

transnationale verbondenheid geen vanzelfsprekendheid en de manier waarop het verleden wordt geïntegreerd in het heden, is van de context afhankelijk (2003).

Echter, er heerst binnen de kerk ook groepsvorming langs de lijnen van het Koerdisch en Irakees zijn¹². De context waarin de bewoners van de kerk saamhorigheid, verbondenheid en *belonging* ervaren is die wanneer zij samen strijden tegen de opgelegde identiteit van illegaal. Identificaties zijn afhankelijk van de context (Baumann 2004) en, zoals Clysq stelt, bestaat identiteit van zowel het individu als van de groep uit verschillende lagen waarvan sommige aspecten, afhankelijk van de situatie meer prominent benadrukt worden (Llheshi 2011:17). Hoewel hun gedwongen sociale positie hen nu in eenzelfde ruimte brengt, vallen onenigheden niet zomaar weg. Zo vormen gedeelde elementen vanuit het herkomstland zowel bron van verbondenheid en *belonging* als een bron voor onderscheid en onenigheid. Hier speelt de tweede *grammar* van Baumann, de *segmentary grammar of alterity* een essentiële grote rol, waarin bondgenoot en vijandschap, the bepaling van de *self* (in relatie tot) de *other* contextueel veranderlijk is. De strijd voor een menswaardig bestaan en het vluchten voor het verleden verbindt hen, maar oude (vernomen etno-religieuze) verschillen onderscheidt hen ook. Tijdens een gesprek met Nassan kwam hier sterk de nadruk op te liggen, toen ik vroeg naar zijn verleden in Irak zei hij; “Ik ben geboren in Koerdistan. Nu Irak is vrij maar Iran nog niet. Nu hebben wij eigen scholen, alles is Koerdistan. Mijn land is Koerdistan”. Hierdoor lijkt een essentialistische visie, waarin identiteit gezien wordt als iets wat je *hebt* of *bent* (Wekker 1988) toch ook in de kerk een sociale werkelijkheid. Echter ten behoeve van het gezamenlijke protest en de behoefte aan de ervaring van verbondenheid met een groep, worden deze bronnen waarin verschil tot uiting komt, zoveel mogelijk onderdrukt binnen de kerk.

4.8 "I HAVE A HOME WITH MY GROUP"

“You know I am outing in camp after camp, I don’t have a home or anything in the Netherlands, but now I have a home with my group.”

- Araz, 14 april 2013

Home-making is voor de tijdelijke bewoners in de kerk geen gemakkelijke – en op vele manieren zelfs een onmogelijke – opgave. De beperkte positie die hen wordt toebedeeld, bepaalt de manier waarop zij zichzelf identificeren zowel als individu als een groep. Hoewel

¹² Er zijn ook enkelen uit andere landen, maar deze dynamiek speelt zich voornamelijk af tussen deze groep. Anderen zijn er meestal later bijgekomen en hebben een ondergeschikte plaats in de kerk.

geboden kansen essentieel zijn voor gevoelens van *belonging*, blijkt inzicht in onbenut talent ook een belangrijke bron van waaruit waardigheid kan worden ontleend. Doordat zij in Nederland als de ‘ander’, de uitgeprocedeerde illegaal worden bestempeld wordt het verleden, van waaruit zij een gedeelde verbondenheid construeren steeds belangrijker (Ghorashi 2003:193). Thuis blijkt dus een geconstrueerde plaats, welke ontstaat uit de onderhandeling tussen toegeschreven en toegeëigende identiteit en tussen het heden en het verleden. Het gebrek aan erkenning door de ander, in dit geval de Nederlandse overheid, vormt ten dele hun identiteit (Taylor 1994). ‘Thuis’ vinden zij nu bij elkaar in protest jegens de positie waarin zij worden geplaatst. *Home* en *belonging* blijken niet gekoppeld aan een fysieke plaats maar gaat meer om het gevoel *ergens* thuis te *zijn* (Ghorashi 2003:189). Dit gevoel van thuis zijn, ligt dus verankert in identiteit, waarbij het transnationale element een grote rol speelt. *Belonging* als essentieel element van *home-making*, is binnen de beperkte sociale context, die hen is opgelegd, in een bepaalde mate dan ook nog altijd een gekozen verbinding (Jones & Krzyzanowski 2011:46). *Belonging* is het proces waarbij een individu op een bepaalde manier een vorm van verbintenis voelt met een groep en het is de uitsluiting die mijn informanten ervaren, die wordt omgezet in een insluiting binnen de termen van ‘onuitzetbare asielzoekers’. “Het recht en de eis op een menswaardig bestaan”, verankerd in protest vormt zo ‘ten dele’ het fundament voor identiteit en *belonging* en is de manier waarop mijn informanten, ondanks alles, een ‘thuis’ creëren in Nederland.

5. DISCUSSIE EN CONCLUSIE

Dit laatste hoofdstuk wordt gewijd aan de belangrijkste gemaakte argumenten uit deze thesis. We zullen nog eenmaal de belangrijkste bevindingen uit onze onderzoeksdata presenteren en de verschillen en overeenkomsten in onze data uiteenzetten, om vervolgens een conclusie te geven van ons onderzoek door antwoord te geven op onze onderzoeksvraag. Uiteindelijk zullen we nog een aantal aanbevelingen doen.

5.1 BELANGRIJKSTE BEVINDINGEN

Voordat wij antwoord kunnen geven op onze onderzoeksvraag: *Wat zijn verschillen en overeenkomsten tussen het proces van home-making en gevoelens van belonging van migranten met verblijfvergunning en onuitzetbare asielzoekers in Nederland?*, zullen wij eerst uiteenzetten wat onze visie op het concept van *home-making* is. Wij zien *home-making* als een duaal concept, waarbij er een letterlijke en een figuurlijke interpretatie van de term te geven valt. Bij het creëren van een thuis kun je letterlijk denken aan de constructie van een leefomgeving door een dak boven je hoofd te realiseren. Dit omvat *home-making* echter niet volledig. Het behelst namelijk ook het gevoel van je thuis voelen in een bepaalde omgeving. *Home-making* bestaat naar onze mening dan ook grotendeels uit een *sense of belonging*. Het proces van *home-making* omvat ook meer dan enkel de materiële werkelijkheid van het maken van een thuis. Het is juist belangrijk de sociale werkelijkheid die ontstaat bij het veroveren van een plekje voor jezelf in een nieuwe leefomgeving in ogenschouw te nemen bij het proces van *home-making*, doordat de invloed van sociale contacten, zelfontplooiing en zelfwaardering belangrijk zijn voor de *sense of belonging*. De *sense of belonging* die ervaren kan worden, ontstaat vanuit het verkrijgen van een positie in de samenleving en de mogelijkheid tot het verkrijgen van zo'n positie. Deze *sense of belonging* is gebaseerd op een gekozen verbinding waarbij het belangrijk is dat de individu zich kan identificeren met de gekozen groep. De keuze voor deze verbinding vindt soms echter plaats binnen een situatie van opgelegde beperkingen. In hoeverre deze beperkingen doorwerken op de *sense of belonging* is belangrijk bij het proces van *home-making*. Het kunnen toe-eigenen van een plekje binnen een leefomgeving, waarin ruimte bestaat voor zelfontplooiing en zelfontwikkeling, in combinatie met een gevoel van *belonging*, is een belangrijk aspect in het proces van *home-making*.

In relatie tot onze onderzoeksgroepen betekent dit, dat migranten met verblijfsvergunning de ruimte krijgt voor *sense of belonging* in deze zin, terwijl onuitzetbare asielzoekers geen aansluiting mogen vinden tot de Nederlandse samenleving. Onuitzetbare asielzoekers verlangen echter ook naar de aspecten van het proces van *home-making* in de vorm van een menswaardig bestaan en naar het creëren van een thuis in de letterlijke zin. Desalniettemin weten ze alsnog een *sense of belonging* te creëren in het hier en nu, ondanks het ontbreken van materiële en tastbare aspecten van *home-making* in de vorm van een eigen plek. Het niet hebben van een eigen thuis doet weliswaar af aan de *sense of belonging* van migranten, omdat zij zich niet op hetzelfde niveau als anderen in Nederland thuis kunnen voelen, maar vanwege de continue aanwezigheid van *agency*, die ervoor zorgt dat je altijd zelf een keuze kunt maken, kunnen zij toch *belonging* ervaren. Zelfs binnen de structuur van de beperkingen die aan onuitzetbare asielzoekers opgelegd wordt, behouden zij alsnog hun eigen talenten en ambities die zij kunnen aanwenden bij het creëren van een *sense of belonging*. Dit is mogelijk, omdat *belonging* altijd tot op een bepaalde hoogte een gekozen verbinding blijft.

Ook migranten met verblijfsvergunning kunnen zelf een gekozen verbinding tot stand brengen om *belonging* te ervaren. Hoewel zij in staat gesteld worden een bestaan op te bouwen in Nederland in materiële zin, door de mogelijkheid een woonplek te realiseren en een baan te nemen, worden zij niet in de gehele context van Nederland geaccepteerd. Hierin moeten zij dan soms ook zelf een keuze maken om tot een *sense of belonging* te komen. Het creëren van een thuis zien wij als een mogelijkheid tot zelfontplooiing. Door waardigheid voor jezelf te creëren in je nieuwe leefomgeving, kun je komen tot een *sense of belonging*. Deze waardigheid komt onder andere tot stand door de aanwezigheid van materiële zaken (in de vorm van status en bezit), maar is niet enkel en alleen materieel te meten. Het hebben van een baan is een voorbeeld van een bepaalde vorm van zekerheid waarin je jezelf kunt ontplooien en bewijzen, waaruit je zelfwaardering kunt ontleen. Dit tastbare, aanwijsbare succes is echter niet altijd hetgeen waaruit het gevoel van *belonging* af te leiden valt. Binnen de beperkingen die de status van onuitzetbare asielzoekers met zich meebrengt, weten zij een mate van zelfwaardering en zelfontplooiing te bereiken door middel van hun protest. Binnen dit protest creëren zij zelfwaardering en een saamhorigheidsgevoel, waarbij zij als één tegenover de rest van Nederland staan. Hoewel dit onderlinge verdeeldheid niet wegneemt en het niet per definitie de ideale manier is om jezelf te positioneren binnen de samenleving, worden zij door hun beperkingen echter verplicht om op deze manier van zich te laten horen en zich op deze manier zichtbaar te maken.

Home-making vindt plaats op verschillende niveaus, waarbij de *sense of belonging* voortkomt uit een gekozen verbinding. De keus voor zo'n verbinding wordt beïnvloed door de context waarin het proces van *home-making* plaatsvindt. Een constant proces van begrenzing en *belonging* bepaalt tot wie of welke groep je wel of niet behoort en welke plek je in de samenleving inneemt. Een *sense of belonging* komt tot stand in relatie tot anderen, waarbij sociale identificatie en in- en uitsluiting belangrijk zijn. Je kunt jezelf verbonden voelen met een bepaalde leefomgeving of gemeenschap, maar hoeft je niet gelijk te stellen aan de leden van die groep. Het (her)definiëren van de migrant als individu beïnvloedt de *sense of belonging*. Binnen de structurele beperkingen van de context van zowel het 'hier' en 'daar' kunnen migranten zelf selectief kiezen waartoe ze willen behoren, waardoor de identiteit van migranten gebaseerd is op zowel aspecten van het herkomstland als het land van bestemming. Wat 'thuis' betekent, wordt vanuit deze duale gevoelens van *belonging* en identificatie bepaald. Het creëren van een thuis gebeurt dus in de context van de meegedragen lokaliteit van 'daar' en de onderhandeling en (her)definiëring in de lokaliteit van het 'hier'. Wanneer een migrant echter geen actief onderdeel uit kan maken van het hier, wordt het verleden belangrijker. De *sense of belonging* wordt in dit geval niet gevonden in combinatie met de nieuwe leefomgeving, maar enkel in het verleden van de individu. De *belonging* wordt gekoppeld aan een saamhorigheidsgevoel of groepsvorming die voortkomt uit aspecten uit het verleden, die zich doorgaans uiten in transnationale verbondenheid met het herkomstland binnen de nieuwe leefomgeving. Doordat een individu altijd beschikt over *agency*, is het mogelijk *sense of belonging* uit het verleden te blijven halen. In het geval van de bewoners van de kerk betekent dit dat zij zichzelf als solidaire groep weten te presenteren aan de buitenwereld, waarbij zij *belonging* ervaren binnen deze groep. Migrant met verblijfsvergunning zoeken hun heil ook bij andere migranten, wanneer uitsluiting van de dominante groep ervoor zorgt dat insluiting niet mogelijk is. Dit gebeurt voornamelijk wanneer de migranten als groep duidelijk zichtbaar aanwezig zijn in Nederland, waardoor vaak discriminatie ontstaat. Ook worden de capaciteiten van de migranten vaak niet voor vol aangezien, waarbij hun deskundigheid in twijfel getrokken wordt en zij niet als volwaardig lid van de samenleving herkend worden.

Identiteit wordt immer sociaal geconstrueerd en blijft daardoor relatief. Het is mogelijk om een eigen identiteit te construeren die dicht bij jezelf en dat waar je voor staat blijft, waarbij de of-of essentie van identiteit ondervangen wordt door de keuzes die gemaakt worden. Deze *agency* bepaalt waarmee een individu zich wenst te identificeren. Er bestaat ook een wezenlijk verschil tussen het ervaren van een of-of identiteit en het handelen naar

deze identiteit. Zelfs binnen de of-of essentie van identiteit, welke zo bestaat binnen de structurele context van Nederland, blijft identiteit een sociaal construct, waarbinnen de *sense of belonging* uiteindelijk altijd tot op een bepaalde hoogte nog door de individu zelf bepaald wordt. Zo bestaat er zelfs binnen de context van uitsluiting een gekozen vorm van insluiting. In- en uitsluiting zijn altijd in dialoog met elkaar en ontstaan gelijktijdig in een duaal proces. Primordiale identiteit wordt dan wel geconstrueerd, maar het wordt daardoor niet minder waar, aangezien we naar deze geconstrueerde identiteit handelen. Zo ben je of het een of het ander, mag je wel of niet blijven, hoor je er wel of niet bij en wordt je in- of uitgesloten. Maar zelfs binnen de sociale werkelijkheid van zo'n of-of identiteit, blijft het sociale construct aanwezig, omdat je als individu binnen je eventueel contextuele beperkingen nog altijd ruimte hebt om je eigen 'ik te blijven. Zo wordt identiteit ook geconstrueerd in het proces waarbij deze niet erkend wordt. Gebrek aan erkenning vormt zo ook een bron waaruit identiteit geput kan worden.

Identificatie is een proces dat essentieel is voor *belonging*. Je gaat op zoek naar herkenning bij anderen door het (tijdelijk) onderdrukken van verschillen, omdat het identificeren van gelijkenissen nodig is voor groepsvorming. Groepsvorming is nodig voor *belonging*, waarbij verschillen minder belangrijk gemaakt worden om een bepaalde *sense of belonging* te bereiken. Gelijkenissen worden hiervoor gevonden in dat wat je niet bent. Daarbij is een individu ook bezig zichzelf in te sluiten in een groep, door zichzelf uit te sluiten van wat hij niet is. Het proces van in- en uitsluiting is inherent aan identiteit, wat nodig is om *belonging* te creëren. *Home-making* is een proces van zowel een groep binnen de samenleving als van een individu, waarbij het belangrijk is om identificatie te realiseren. Ook migranten met verblijfsvergunning en onuitzetbare asielzoekers doen aan *selfing* en *othering*. Zo sluiten migranten met verblijfsvergunning, een groep die tot een bepaalde hoogte gelijkwaardig meedraait met de rest van de Nederlandse samenleving, zichzelf soms uit van Nederland. Zij keren zich dan in hun eigen groep en sluiten Nederland buiten, omdat zij gedwongen worden een keus te maken binnen de of-of essentie van identiteit, doordat zij niet zowel Nederlander als (bijvoorbeeld) Turk kunnen zijn. *Selfing* en *othering* wordt meestal bekeken vanuit de dominante groep, maar ook binnen de niet-dominante groep vindt zulke classificatie plaats.

Verbondenheid is geen vanzelfsprekend gegeven. Wanneer de mogelijkheden voor het optimaal tot stand brengen van een *sense of belonging* in het hier en nu niet aanwezig zijn, neigt de individu naar het verleden. Identiteit is een dynamisch proces van veranderd beeld over de *self* en de *other* en wordt elke keer opnieuw gevormd en gesitueerd binnen een bestaande sociale structuur (Ghorashi 2003:27) en ontstaat in de onderhandeling en interactie

tussen verandering en continuïteit, het heden en het verleden (2003:28). Door geen ruimte te bieden voor een dubbele identiteit, door een of-of essentie aan identiteit te verbinden, worden migranten gedwongen een keuze te maken. Wanneer zij moeten kiezen, realiseren zij zich dat zij nooit volledig onderdeel zullen worden van de dominante groep waardoor zij altijd een gevoel van uitsluiting blijven ervaren. In dit geval zullen migranten blijven kiezen voor hun verleden, waaruit zij waardigheid en zelfwaardering weten te putten. Het klassieke beeld van een migrant houdt in dat, wanneer hij een thuis creëert in een onbekende plek, hij of zij zich aanpast aan de omgeving en assimileert met de lokale cultuur van het ontvangstland waardoor de banden met het herkomstland vervagen. Dit beeld is echter onmogelijk vol te houden in huidige tijden van intensieve migratie en wereldwijde interconnectiviteit. Deze interconnectiviteit als gevolg van mondialisering leidt ertoe dat steeds meer mensen zich met meer dan één plek verbonden voelen. Migrantten kunnen zich waar ook ter wereld altijd verbonden voelen met het herkomstland en dit is geen negatief gegeven. Sterker nog, hoe meer ruimte er geboden wordt voor het behouden van de eigen herkomst, hoe meer gelegenheid er is voor succesvol integreren in de samenleving.

Migrantten met verblijfsvergunning en onuitzetbare asielzoekers ageren in bepaalde situaties van uitsluiting. Migrantten met verblijfsvergunning mogen hier zijn, maar zijn daarmee niet direct ingesloten. De mogelijkheid om je eigen plekje te kunnen innemen in de Nederlandse samenleving zorgt wel voor meer zelfwaardering en respect, omdat je de kans hebt een eigen bestaan op te bouwen zonder beperkingen. Onuitzetbare asielzoekers hebben geen bestaansrecht in Nederland, maar enkel beperkingen. Het hebben van mogelijkheden tot *home-making* in materiële zin, betekent echter niet per definitie dat hierdoor een *sense of belonging* ervaren wordt met Nederland. Uit het hebben van mogelijkheden volgt niet logischerwijs als conclusie dat een individu zich daardoor op een bepaalde plek thuis voelt. Het helpt, maar is niet afdoende. Het ergens mogen zijn, verblijfrecht hebben en het bezitten van tastbare mogelijkheden zorgen niet automatisch voor een *sense of belonging* en *belonging* bestaat uiteindelijk uit een gekozen verbinding. De verbinding wordt soms opgelegd vanwege de beperkende situatie waarin individuen geplaatst worden, maar binnen de context waarin zij geplaatst zijn, gaan zij op zoek naar de voor hen meest werkbaar uitkomst. De aanwezigheid van *agency* zorgt ervoor dat er zelfs binnen een situatie vol ogenschijnlijke beperkingen altijd een keus te maken valt.

Zelfontplooiing, waaruit zelfwaardering kan worden ontleend, is belangrijk bij het creëren van een thuis, voor zowel migrantten met verblijfsvergunning als onuitzetbare asielzoekers. Het leren van de Nederlandse taal, het volgen van een studie en het vinden van

een baan zijn aspiraties die beide groepen bezitten. De mogelijkheid deze verlangens te kunnen verwezenlijken wordt echter niet door beide groepen gedeeld. Een ander aspecten van het proces van *home-making* dat niet door beide groepen gelijkwaardig bereikt kan worden, is het materiële aspect van dit proces dat het inrichten van een eigen plekje behelst. Doordat onuitzetbare asielzoekers geen eigen bestaan kunnen opbouwen in de vorm van woonvoorziening en werkgelegenheid, komen zij ook weinig in contact met mensen buiten hun groep. Hierdoor lukt het hen binnen hun beperkte context ook niet om op een ander niveau, buiten hun eigen groep, een gekozen verbinding van *belonging* te maken. Dit vanwege het feit dat zij hun leefwereld niet breder kunnen maken door de sociale en politieke beperkingen die hen opgelegd worden. In dit opzicht verschillen onuitzetbare asielzoekers van migranten met verblijfsvergunning.

Het proces van *home-making* vindt op verschillende niveaus plaats, waarbij er verschillen aan te wijzen zijn in de manier waarop migranten met verblijfsvergunning en onuitzetbare asielzoekers een thuis maken in Nederland. Deze komen voort uit de verschillende leefsituaties van beide groepen, waarbij de migranten met verblijfsvergunning wel mogelijkheden hebben tot zelfontplooiing, terwijl het leven van onuitzetbare asielzoekers grotendeels bestaat uit opgelegde beperkingen vanwege hun status of, beter gezegd, het gebrek daaraan.

5.2 CONCLUSIE

Concluderend kunnen wij stellen dat *home-making* en *belonging* geografische grenzen overstijgen en binnen de beperkende omgevingen een gekozen verbinding zijn, waarbij de mate van uitsluiting invloed uitoefent op de context waarin deze plaatsvindt en de beperkingen van deze situatie. Dit maakt dat migranten met verblijfsvergunning soms, en onuitzetbare asielzoekers voortdurend, hun heil zoeken in gedeelde elementen uit het verleden die betekenis geven aan sociale relaties in het heden. Ook zoeken onuitzetbare asielzoekers hun *sense of belonging* in het protest, waarin sociale relaties uit het heden samenkomen. Ze kiezen een verbinding die *belonging* tot stand brengt binnen de situatie van hun ‘eigen groep’ omdat het kiezen van de verbinding van *belonging* met de grotere groep niet mogelijk is vanwege het risico voor uitsluiting. Sociale uitsluiting van migranten met verblijfsvergunning is minder groot, vanwege de geboden mogelijkheden, maar dit betekent niet dat er daarmee ook per definitie insluiting plaatsvindt. De gekozen *belonging* blijft beperkt, vanwege discriminatie en soms nog enige beperkingen die zij ervaren vanwege hun toegeschreven positie als migrant in Nederland.

Gevoelens van *belonging* zijn nodig voor het creëren van een thuis. Deze gevoelens liggen deels verankerd in (transnationale) identiteit, waarbij *belonging* een fundamenteel onderdeel van identiteitsvorming is, terwijl identiteit tegelijk de basis vormt voor gevoelens van *belonging*. Het creëren van een thuis, en de *sense of belonging* is uiteindelijk afhankelijk van keuzes die de migrant maakt. Een constant proces van begrenzing en *belonging* bepaalt tot wie of welke groep je wel of niet behoort en welke plek je in de samenleving inneemt. Je kunt jezelf verbonden voelen met een bepaalde leefomgeving of gemeenschap, maar hoeft je niet gelijk te stellen aan de leden van die gemeenschap. Het (her)definiëren van de migrant als individu beïnvloedt de *sense of belonging*. Binnen de structurele beperkingen van de context van zowel het ‘hier’ en ‘daar’ kunnen migranten zelf selectief kiezen waartoe ze willen behoren, waardoor de identiteit van migranten gebaseerd is op zowel aspecten van het herkomstland als het land van bestemming. Wat ‘thuis’ betekent, wordt dan vanuit deze duale gevoelens van *belonging* en identificatie bepaald. Het creëren van een thuis en gevoelens van *belonging* gebeurt dus in de context van de meegedragen lokaliteit van het ‘daar’ en de onderhandeling en (her)definiëring van identiteit in combinatie met de lokaliteit van het ‘hier’.

5.3 AANBEVELINGEN

Wij hopen met deze thesis een waardevolle bijdrage geleverd te hebben aan theoretische kennis over het proces van *home-making* in de vorm van empirische data, door twee onderzoeksgroepen een stem te geven. Daarnaast hopen wij ook een beter inzicht geboden te hebben in de ervaringen en worstelingen die migranten in Nederland meemaken wanneer zij proberen een plekje in te nemen in de Nederlandse maatschappij. Dit betekent echter niet dat het onderzoek naar dit thema hier ophoudt. Sterker nog, het is zaak meer aandacht te besteden aan de positie van migranten in Nederland vanuit hun eigen perspectief. Alleen zo kun je er bijvoorbeeld achterkomen dat het voor migranten heilzaam is om voldoende middelen tot zelfontplooiing tot hun beschikking te hebben, ook wanneer zij nog geen verblijfsrecht hebben. Daarom willen wij, ter afsluiting van onze thesis, nog een aanbeveling doen. Hierbij sporen wij cultureel antropologen en andere (sociale) wetenschappers aan om meer onderzoek te doen naar deze problematiek om een nog beter beeld te krijgen van de leefwereld van migranten in Nederland. Wij hopen dat hierdoor de realisatie optreedt dat generalisatie van de situatie van migranten niet werkt, aangezien er individuen steken achter het ‘probleem’ en de noemer migrant. Het erkennen en in kaart brengen van de achterliggende processen is

essentieel in het krijgen van inzicht in de persoonlijke situaties van migranten, van waaruit beter beleid gemaakt kan worden.

LITERATUUR

Alghasi, Sharam, Eriksen, Thomas H. en Halleh Ghorashi

2009 *Paradoxes of Cultural Recognition: Perspectives from Northern Europe*. Surrey: Ashgate.

Bauböck, Rainer en Thomas Faist

2010 *Diaspora & Transnationalism: Concepts, Theories and Methods*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Baumann, Gerd en André Gingrich

2004 *Grammars of Identity/Alterity: A Structural Approach*. Oxford, New York: Berghahn Books.

Brettell, Caroline

2003 *Anthropology and Migration: Essays on Transnationalism, Ethnicity and Identity*. Oxford: Altamira Press.

Castells, Manuel

2010 [1997] *The Power of Identity*. Oxford: Blackwell.

Clycq, Noel

2011 [2010] *Identiteit socio-antropologisch beschouwd*. In *Identiteit en Interculturaliteit: Identiteitsconstructie bij jongeren in Brussel*. Bleri Lleshi en Marc Van den Bossche, eds. Brussel: VubPress.

Delanty, Gerard, Ruth Wodak en Paul Jones

2011 *Identity, Belonging and Migration*. Liverpool: Liverpool University Press.

Eriksen, Thomas H.

2010 *Ethnicity and Nationalism: Anthropological Perspectives*. Londen: Pluto Press.

Fortes, Meyer

1975 *Strangers*. In Fortes, M & S. Patterson (eds). *Studies in African Social Anthropology*. Londen, New York, San Francisco: Academic Press.

Geschiere, Peter

2009 The Perils of Belonging: Autochtony, Citizenship, and Exclusion in Africa & Europe. Chicago: The University of Chicago Press.

Geschiere, Peter

2010a Autochtony, Belonging and Exclusion. The Pitfalls of a Culturalization of Citizenship. Paper voor FORUM conferentie. Groningen, 21-22 oktober 2010. Geraadpleegd op 1 februari 2013 via <http://www.forum.nl/Portals/Vreemdeling/publication/Strangeness-Familiarity-Peter-Geschiere.pdf>

Geschiere, Peter

2010b Cultuur is altijd in beweging. Interview met Paul Mepschen. Geraadpleegd op 1 februari 2013 via <http://standplaatswereld.nl/2010/04/14/peter-geschiere-cultuur-is-altijd-in-beweging/>

Ghorashi, Halleh

2003 Ways to Survive, Battles to Win: Iranian Women Exiles in the Netherlands and the United States. New York: Nova Science Publishers.

Gowricharn, Ruben

2001 In- en uitsluiting in Nederland. Een overzicht van empirische bevindingen. Den Haag: Wetenschappelijke raad voor het overheidsbeleid.

Jones, Paul & Michal Krzyzanowski

2011 Identity, Belonging and Migration: Beyond Constructing 'Others'. In Identity, Belonging and Migration. G. Delanty, R. Wodak en P. Jones, eds. Liverpool: Liverpool University Press.

Jonsson, Gunvor

2008 Migration Aspirations and Imobility in a Malian Soninke Village. Working Paper for International Migration Institute. University of Oxford.

Lleshi, Bleri & Marc Van den Bossche

2010 Identiteitsconstructie bij jongeren in Brussel. Brussel: VubPress.

Madsen, Kenneth D. & Ton van Naerssen

2003 Migration, identity and belonging. *Journal of Borderlands Studies* 18(1): 61-75.

McDowell, Linda, Keith Michael en Michael Kitson

2012 Shifting Contours of Migration. *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society* 5: 183–187.

Reisigl, Martin en Ruth Wodak

2001 *Discourse and Discrimination: Rhetorics of Racism and Antisemitism*. Londen & New York: Routledge.

Roggeband, Conny en Mieke Verloo

2007 Dutch Women are Liberated, Migrant Women are a Problem: The Evolution of Policy Frames on Gender and Migration in the Netherlands (1995-2005). *Social Policy and Administration*. Volume: 41, Issue: 3, pp. 271-288, verwezen naar artikel als beschikbaar via http://www.uni-kiel.de/psychologie/ispp/doc_upload/Roggeband_migrant_women.pdf

Schiller, Nina G., Linda Basch en Cristina Blanc-Szanton

1992 Transnationalism: A New Analytic Framework for Understanding Migration. *Annals of the New York Academy of Sciences* 645: 1-24.

Shack, William A. en Elliot P. Skinner (eds).

1979 *Strangers in African Societies*. Berkeley, Los Angeles, Londen: University of California Press.

Simmel, Georg

1950 [1908] *The Stranger*. In Wolff, K.H. *The Sociology of Georg Simmel*. Londen: The Free Press of Glencoe.

Skinner, Elliot P.

1963 *Strangers in West African Societies*. *Africa* 33(4):307-320.

Stråth, Bo

2011 *Belonging and European Identity*. In *Identity, Belonging and Migration*. G. Delanty, R. Wodak en P. Jones, eds. Liverpool: Liverpool University Press.

Taylor, Charles

1994 *The Politics of Recognition*. In *Multiculturalism: Examining the Politics of Recognition*. A. Gutman, ed. Princeton: Princeton University Press.

Tempelman, Sasja

1999 Duiken in het Duister: Een Gematigd Constructivistisch Benadering van Culturele Identiteit. *Migrantenstudies* 15(2): 70-82.

Tweede Kamer

2003 Rapportage Integratiebeleid Etnische Minderheden 2003. (Tweede Kamer 2003-2004, 29203, nr. 3) Den Haag: SDU

Vertovec, Steven

1999 Conceiving and Researching Transnationalism. *Ethnic and Racial Studies* 22(2): 447-462.

2001 Transnationalism and Identity. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 27(4): 573-582.

2004 Migrant Transnationalism and Modes of Transformation. *The International Migration Review* 38(3): 970-1001.

2007 Introduction: New Directions in the Anthropology of Migration and Multiculturalism. *Ethnic and Racial Studies* 30(6): 961-979.

Warriner, Doris S.

2007 Language Learning and the Politics of Belonging: Sudanese Women Refugees *Becoming* and *Being* "American". *Anthropology & Education Quarterly* 38(4): 343-359.

Wekker, Gloria

1988 Gender, Identiteitsvorming en Multiculturalisme: Noties over de Nederlandse Multiculturele samenleving in Multiculturalisme. Utrecht: Lemma.

Whitehouse, Bruce

2007 Exile Knows No Dignity: African Transnational Migrants and the Anchoring of Identity. Ongepubliceerde PhD dissertatie in anthropologie, Brown University, Providence, Rhode Island.

Whitehouse, Bruce

2012 *Migrants and Strangers in an African City. Exile, Dignity, Belonging.* Bloomington: Indiana University Press.